NAŠE ŘEČ

ROČNÍK I. ČÍSLO 5.

JOSEF ZUBATÝ:

PATŘITI.

Toto slovo, jak se zdá, bude brzo státi jako vyvrhel někde na místě hanby. Kde bychom ho mohli užíti ve smysle původním, zní nám již cize, protože tak ho živá mluva již neužívá, a raději řekneme »hleděti« nebo »dívati se«, a kde ho živá mluva užívá ve smysle přeneseném, bojíme se, abychom nezavadili o nějaký zákaz brusičský: víme, že některé způsoby mluvení s tímto slovesem se zapovídají, nevíme honem které, a raději tedy sáhneme po slově jiném. Ale zdá se mi, že i tento strach má veliké oči a že se bojíme často zbytečně.

Pravda je, že starší naše spisy slovesa *patřiti* ve smysle přeneseném skoro nemívají, že na Moravě aspoň některé způsoby mluvení s ním také nejsou v obyčeji. Jazyk starší za naše *patřiti* ve smysle přeneseném užíval sloves *slušeti, náležeti;* dnešní mluva lidová v Čechách má *slušeti* skoro jen o částech oděvu, které komu »slušejí«, pak zvratné *slušeti se* (»to se nesluší«, »jak se sluší a patří«), *náležeti* jen o hmotném majetku (a to měrou dosti skrovnou). Stalo se zde, co se stalo v jazykovém vývoji nesčíslněkrát a stále se děje skoro před naším zrakem: slovo zaniká a nahrazuje se slovem jiným. Zaniká dnes v lidu slovo *dým* a nahrazuje se slovem *kouř*, spisovný jazyk podle své konservativní povahy udržuje slovo zanikající, slovo nové dlouho bojuje, než v písemnictví a v řeči povýšenější dobude stejného práva, ale přijdou doby, kdy opanuje pole slovo nové a kdy i v písemnictví slovo *dým* bude zníti cize, snad se stane i slovem nesrozumitelným: smíme proto říkati, že *kouř* je slovo nesprávné? O nesprávnosti lze mluviti, je-li slovo nové utvořeno na odpor mluvnickým pravidlům, anebo vzniklo-li libovůlí jednotlivcovou nebo vlivem cizím; kde toho není, lze mluviti po nějaký čas snad o zbytečnosti nového slova, snad o jeho neušlechtilosti vedle slova starého, ale nikoli o jeho nesprávnosti. A ještě

méně lze mluviti o nesprávnosti, kde slovo staré vytlačí jiné slovo podobného nebo stejného významu. Vedle prastarého slova *med* bylo rovněž prastaré slovo *střed*, a toto zaniklo asi od konce 16. století: je proto *med* slovo nesprávné? Anebo proto, že se na Valašsku ještě udrželo *stred* (ve znění *střeď*: sladký jako střeď)?

A něco takového se stalo i se slovy *slušeti*, *náležeti* a *patřiti*. Nikomu se ještě nezdálo, že *patřiti* samo je slovo nesprávné, třebas je původu nejasného (a je vlastně jen slovem českým a polským): a proč by nesmělo vstupovati na místo, kde bývalo slovo jiné? Nestalo se to přece vlivem německým: vždyť, kdybychom mermomocí hledali německého vzoru, spíše bychom jej našli při slovese *slušeti*, které kořenem a původně i významem je příbuzno se *slyšeti*, jako něm. *gehören* s *hören*. *Slušeti* je původně slovo významu vzatého z kruhu sluchového, z významu »bedlivě naslouchati« vyvíjel se význam podřízenosti, náležitosti k někomu nebo k něčemu jinému; *patřiti* má podobný význam původu zrakového a po této stránce jest v němčině bez přímého vzoru (a snad nikdo nebude takového vzoru hledati na př. v lat. *spectare* »hleděti«, kteréž slovo mívá podobné významy). A k tomu v starší době nalézáme v češtině slova z téhož kruhu se zárodky podobného vývoje významového. Okolo r. 1600 se říkávalo *na službu komu hleděti* (t. j. »býti k službám, očekávati něčích rozkazů«), v 15. st. *hleděti* (ke komu) znamenávalo »býti podřízen, poslušen, poddán« (na př. podle Žídka Justinus II. »jest zjednal, že ani dnes vlaská země viec nehledí k ciesaři Constantinopolimskému«), podobně se tenkrát říkalo *zříeti* (ke komu; na př. zříeti nebo hleděti ke komu s platem znamenalo »býti poplatným«), *zření míti* (ke komu) v 15.—16. st. je celkem totéž. I samo *patřiti* tak nalézáme; Žídek na př. vykládá (1470) o biskupu holomúckém, litomyšlském, řezenském a pamberském, že »věčně poddáni jsú arcibiskupu českému i se vším lidem a mají patřiti k králi českému« (u Tobolky str. 12); před tím (11) čteme, že knížata a korferšti »k českému králi jako k volenci mají mieti patřenie«. *Patřiti* a *slušeti* se zde po stránce významové stýkalo (říkalo se na př., že země sluší pod krále, pře k soudu, rybník k dědině atp.): smíme-li se diviti, že *patřiti* se šířilo na útraty slovesa *slušeti* i dále? A totéž bychom mohli říci i o poměru k slovesu *náležeti*, jehož významové východiště jest ovšem jiné (*náležeti* znamenalo původně »ležeti na čem, u čeho«), jež však asi od počátku 16. st. také přejímá významy staršího *slušeti*. Nemám tedy za zlé na př. Němcové, že vypravuje, jak »pan Prošek měl skleničku dobrého vína v domě pro hosta milého a k těm pan myslivec patřil«, ani Komenskému, ukládá-li letopisci, aby pořádal, »co kam patří«.

Nepravím ovšem, že bychom se byli u tohoto slova německého vlivu ubránili ve všem. Dokladů, že české slovo, shodné významem se slovem německým jen z části, přejímá podle němčiny i významy jiné, je spousta. Něm. *Hilfe* je naše *pomoc*, ale jsme otroky němčiny, říkáme-li, že se zlato zkouší pomocí ohně, kde češtině stačí, řekne-li »ohněm«. I sloveso *náležeti* i *patřiti* podle něm. *gehören* rozšířilo se přes hranice svého správného významu. Toto německé sloveso vyjadřuje také majetek: »das Buch gehört mir«. Mluvíme správně, říkáme-li »to mu patří« (t. j. dobře se mu stalo), »tobě by patřil výprask« atp., ale po německu říkáme »ta kniha patří mně« místo »ta kniha je má«; i *náležeti* v tomto smyslu mám za germanismus, třebas Gebauer má doklad již z r. 1514 (»peníze Hartunkovi náležejí«).

Říkáme také »to *se patří*«, »jak *se patří*« atp. Starších dokladů tohoto zvratného tvaru slovesného není, a na Táborsku, kde starší lidé mluvívají podnes způsobem velmi jadrným a starobylým, slyšel jsem na př. věty »to patří bejt«, »voves nemá ještě zrno, jak patří«, kde bychom my v středních Čechách pohřešovali zájmena *se*. Také slovesa *slušeti* užíváme v tvaru zvratném, jehož jindy nebývalo; již matiční Brus na př. vykládá, že se po staru říkávalo »co náleží a sluší«, »co na mne sluší, učiním«, »nesluší s opilci jíti«. Jungmann má »to se nesluší« jen z obecného hovoru své doby (a tak dokonce větu »kabát ten se nesluší k té vestě«). V němčině se říká podobně na př. »wie es sich gehört«, »das schickt sich nicht«: vznikly snad ony české tvary zvratné napodobením němčiny? Vím velmi dobře, že odpověď na takové otázky je vždy velmi nesnadná, kde nelze vývoje nového způsobu mluvení stopovati po skutečných dokladech: ale zdá se mi přece, že sloveso zvratné zde je sice nepochybná novota, ale vzniklá podle vzoru domácího, ne cizího. Jazyk se stále mění, co se říkávalo, stále přetvořuje podle nějakého vzoru jiného; zase bychom mohli říci, že spisovný jazyk toto stálé měnění zadržuje, ale navždy ho nezadrží. Bylo staré zvratné sloveso *hoditi se*, jehož se užívalo skoro stejným smyslem, jako sloves *slušeti, patřiti:* říkalo se »to se nehodí« (anebo slovem německým později také »to se nešikuje, netrefí«) a podle toho se začalo říkati i »to se nesluší, nepatří«. V středních Čechách dnes již nikdo neřekne »to nesluší«, »jak patří«: a prohlásíme-li tvar zvratný za nesprávný, dokážeme snad, že se bedlivější spisovatel slovesům oněm vůbec bude vyhýbati, nevzkřísíme však tvarů původních. Původně se říkávalo *tázati;* ale protože s týmže významem se říkalo *ptáti se* (jenom velice zřídka jen *ptáti*), začalo se říkati *tázati se*, starší tvar bez *se* v 16. st. se objevuje již jen jako archaismus a zanikl

na konec úplně. Takový je všechen život, i život jazyka; a ne jen jazyka českého, nýbrž jazyků všech.

Zdá se nám tedy, že se zbytečně vyhýbáme větám, jako na př. »to patří do starého železa«, »to je chlapík, jak se patří«, a zbytečně se nutíme, všude a všude vystačovati jen starým *slušeti* nebo *náležeti;* přejeme ovšem i těmto slovům života dalšího, jako všemu, co není nesprávné anebo tak zastaralé, že se stává nesrozumitelným. Ale za zbytečný germanismus máme, užívá-li se slova *patřiti* (podle něm. *gehören*) o majetku, říká-li se na př. »ta kniha patří mně«, »patří mi dva domy«, »komu to patří?«: Čech by se mohl spokojiti starým způsobem a říkati »ta kniha jest má«, »mám dva domy«, »čí to je?«

JOSEF KRÁL:

NAŠE BRUSY.

Ostatek.

II.

Uvedl jsem tu několik dokladů (mohl bych jich uvésti a později snad uvedu daleko více), kterak naši brusiči, zajisté z ušlechtilé snahy, ale zároveň z přílišné horlivosti, přebrušovali, vylučujíce z řeči tvary a vazby zcela správné. Někdy však zase nevšímali si chyb, které věru právem zasluhovaly výtky.

Jazyk se vyvíjí, tvoří nová slova i vazby. Nepříčí-li se tato slova i vazby duchu jazyka, jsou-li se stránky grammatické správné, vyplňují-li skutečné nedostatky a nevytlačují jiných slov a vazeb lepších, není ovšem třeba jich zavrhovati. Jsou zajisté spíše vítány. Ale v nové době tvoří se často tvary, slova i vazby docela zbytečné, poněvadž máme jiné starší a lepší, dosud nevyhynulé. Právě taková zbytečná a také chybná slova i vazby šíří se takřka epidemicky, což se dobrým slovům a obratům stává dosti zřídka.

K takovým zcela zbytečným novotvarům náleží na př. určitý tvar přechodníků minulých. Užívalo se sice již v staré době tvarů j. *učiniv, učinivši, učinivše,* ale člověk by musil čísti všecku českou literaturu snad až do začátku devatenáctého století, než by našel tvar *učinivší.* Výminkou jen Královédvorský rukopis užívá takového tvaru (by*vše* t. byvší blaho), což arci jeho domnělé starobylosti jest velmi malou podporou. Teprve theoretické úvahy nějakého grammatika — nevím, kterého — vynesly tyto tvary na jevo: říká-li se vedle *čině* také *činíc*, proč by se nemohlo — tak se soudilo — vedle *činiv* říkati také *činivší?* Tak se začaly vtrušovati do jazyka takové tvary nejprve jen porůznu; v posledních letech —

často z nemístné snahy po přílišné stručnosti — rozšířily se však jako mor. Vezměte kterékoli číslo novin do ruky a počítejte, kolikrát se v nich tento tvar ozve: slouživší vojín, vyšedší kniha, muž zůstavší doma, žena zrodivší se, vyhořevší mlýn, utonuvší dívka, spadší ovoce, dokonce zemřevší člověk, atd. atd. do nekonečna.

Ale staří Čechové tak nemluvili, ba ani nynější lid tak nemluví. Vždy se říkalo: vysloužilý vojín, vyhořelý mlýn, vyšlá kniha, spadlé ovoce, utonulá dívka, rodilý Pražan, zemřelý nebo umrlý člověk, a nebylo-li možno takový tvar utvořiti, užívalo se celé věty: muž, který zůstal v domě (říkáme ovšem dosud: pozůstalý). Vždyť máme i hojně takových tvarů v platnosti přídavných jmen (vyžilý, vyprahlý, uznalý, zralý, smělý, t. ten, kdo smí, odvažuje se a j. v.). V starší řeči se těchto tvarů užívalo i v trpném významu; srv. na př. Paměti o bouři pražské (vyd. Rezek), str. 29 proti té víře *vyznalé*, str. 30 podle *uznalé* potřeby; Bartošovu Kroniku pražskou (vyd. Erben), str. II hluboce *vkořenělý*, str. 124 proti *poznalé* pravdě atd. Dosud v některých podobných tvarech, jichž nyní užíváme jako jmen přídavných, je tento trpný význam zcela patrný (zatvrdilý, dokonalý, t. dokonaný, perfectus) a j.

Jaká jest tedy příčina, abychom zavrhovali tyto staré, dobré způsoby mluvení, ač je dosud i lid zná (jen v trpném významu se, tuším, nyní těchto tvarů neužívá), a zaváděli novotvary, zbytečné a nehezké?

Čechové říkali v střední době *obecné dobré*, rovněž tak i *zlé*, nikoli *dobro* a *zlo*. Příkladů mohlo by se uvésti na sta (srv. na př. Staré Letopisy české, str. 106: k velikému *zlému* nynějším i budoucím). Naši brusiči zavedli do přísudku i jinam neurčité tvary přídavného jména často proti starému zvyku a podle nich i tyto tvary *dobro* a *zlo*, kterých se v střední době českého písemnictví neužívalo. Dobří spisovatelé dějin, kteří čtli hojně starších pramenů historických, jich v tom nenásledovali, píšíce vždy *obecné dobré*, *obecné zlé*.

Čtěte staré spisy a hledejte, kde spisovatel, píšící spisovným jazykem, užil moravismu *tož* na těch místech, na nichž Čechové v obecné mluvě kladou *tak*. Toto *tož*, u Moravanů velmi oblíbené, není ovšem nic jiného než naše *to* ve větách, jako na př.: »myslíš-li to, *to* se mýlíš«, s přidaným *že*, jehož se v staré době hojněji užívalo než nyní (říkalo se na př. a *tož* m. a to, *tuž* m. tu a j.). Spisovatelé čeští a spisovná řeč česká tohoto *tož* neznala. Ale je to pohodlná vycpávka v řeči nevázané a hlavně v básních, a proto se tak ujala, že někteří lidé ji pokládají takřka za znak ozdobného slohu a užívají jí s oblibou.

Ojedinělá místa, kde se v textech, vzniklých v Čechách, vyskýtá *tož*, třeba bedlivě prozkoumati. Jsou skora všecka, pokud není možno uznávati na nich moravismus, podezřelá z chyby buď písařovy nebo vydavatelovy. O té věci nelze však tuto šíře vykládati.

Zaváděti zcela zbytečné dialektické tvary do jazyka spisovného není obohacování spisovné řeči. Tím se řeč zcela zbytečně dialekticky zabarvuje a nabývá nepěkné pestrosti.

Pražské nářečí má velmi špatnou pověst a pokládá se nyní takřka za holý nešvar. Míní-li se tím nynější řeč, kterou mnozí lidé v Praze mluví, je v tom jistě velmi mnoho pravdy. Ale Praha od let šedesátých minulého století rychle rostla, pohlcovala mnoho živlů cizích z celých Čech i Moravy, které spolu přinášely svoje zvláštnůstky jazykové, a její mluva měnila se působením všelijakých vlivů vnějších. O nějakém pražském nářečí nelze nyní mluviti. Stará pražská mluva let padesátých měla sice také všelijaké vady, jež se zpravidla vyskytovaly i v jiných částech Čech, ale byl to celkem ještě jazyk osmnáctého a sedmnáctého století. Vymýtili jsme z něho, a to s naprostým úspěchem, všecka slova německá, jichž se jazyk český střední doby nijak neštítil (rynk, rathouz, šíf, šance, tyátr, šturmovati atd. atd.), a nahradili je českými, ale přijali jsme v ni zase leccos, čeho původně neměla.

Za mých mladých let nikoho v té zlořečené Praze, v tom jazykovém smetišti — jsa Pražan aspoň ve čtvrtém koleně mohu snad užívati o svém rodišti tak ostrých výrazů —, ani nenapadlo, aby říkal *rohový* dům nebo dokonce *roháč* (přípona *-áč* je nyní, jak povědomo, velmi nesprávně oblíbena), každý řekl *nárožní* dům, poněvadž věděl, že dům stojí *na rohu*. Každý říkal *průchodicí* a nikoli *průchodní* dům, jak se říká nyní.

Tento tvar vymyslil si zase někdo, kdo dospěl hlubokého poznání, že dům nemůže nikudy procházeti, a že je tedy toto slovo proň nevhodné. * Tím způsobem zavedeno i slovo *modlitební* kniha, *křestný* list místo starých a dobrých slov: *modlicí* kniha, *křticí* list. Takých přídavných jmen máme přece plno (psací, zvací, hrací, stavěcí, bicí, šicí, krycí, staří Čechové říkali i *chodicí* šaty, *věřicí* list atd.). Proč tedy zaváděti novoty (modlitebný, křestný samo o sobě není ovšem chybné), když máme slova stará a dobrá?

V novinách a také již ve vědeckých spisech čítáme nyní na-

* Kott má ve svém slovníku jiný důvod, proč slovo p r ů c h o d i c í (nebo, jak se také říkalo, p r ů c h o d i t ý) třeba zavrhovati. Není prý slovesa p r ů c h o d i t i. Ale předložka p r o dlouží se v složeninách (srv. průhon, průkop, průliv a j.) a v slově p r ů c h o d i c í složeno jest obvyklé slovo c h o d i c í přímo s předložkou, jako v slovech výše uvedených.

pořád: *oproti* tomu a pod. m. *proti* tomu. Ať vezme někdo starší spisy anebo poslouchá lid a hledá tato oblíbená *oproti!* Jungmann toho slova v slovníku svém ještě nemá. Kdy a jak tento tvar vznikl, nevím, ale správný není. U nás však cit pro správnost jazykovou poklesl již tak hluboko, že i ti, kdo vskutku chtí psáti dobře česky, schválně píší *béřu, béřou* (m. beru, berou), lidé *umí, vrací* a pod. (m. umějí, vracejí), není pravdou, on je synem, on je velikým, ačkoli každý prostý občan řekne správně není pravda, je syn, je veliký atd. Nemluvím ani o všelijakých nových slovech zcela chybně tvořených, ale velmi oblíbených: *neochvějný* (překlad za německé unerschütterlich m. pevný), ačkoli *chvíti* znamená pohyb velmi nepatrný (listí se chvěje, člověk se chvěje) a dokonce ne to, co německé schüttern.

Co je to *nápor* (říkáme napříti se?), *listovati* v knize (m. probírati knihu, obraceti listy), *ostřelovati* (m. stříleti na něco; *ostřílený* má jiný význam), *zapůsobiti, zapříčiniti* a jiné podobné nestvůry? Tak se obohacuje jazyk?

Mají tedy naši očišťovatelé jazyka a strážci ryzí mluvy ještě mnoho a mnoho práce. Netřeba opravovati to, co je správné a čeho jazyk dávno užívá, nýbrž nutno se především obrátiti proti těm, kteří zavádějí hrubé chyby a špatné novoty. Kdo neumí správně česky, buď se tomu, co neumí, douč, ať je sebe starší, nebo piš tím jazykem, kterým psáti umí. Co je do sebe lepšího nápoje, podávaného v hnusné nádobě, co do sebe krásnější básně, zohyzděné šerednými jazykovými chybami? A my jsme povinni sobě i svým předkům chrániti toho krásného dědictví, které nám zanechali. Úkol, toto dědictví zachovati a utvrzovati, náleží také a především České Akademii, a to *celé*, nejen snad její třetí třídě. Proto také ona jest povinna dbáti ve svých spisech, a to *všech*, správnosti jazykové. Dosud se tak nedělo vždycky, i doufejme, že se to napraví.

Velice by prospělo očistě naší nynější mluvy, kdyby se více čtly spisy doby starší. Nemíním spisů staročeských, které mají nejen obsah širším vrstvám často málo záživný, nýbrž i jazyk co do tvarů a zvláště co do fraseologie značně odchylný od mluvy nynější. Ale již jazyk patnáctého století jest náš jazyk nynější, třeba ve vazbě vět poněkud odlišný. A jak jadrně a krásně psali naši předkové! Vydáváme nyní mnoho překladů, zpravidla velmi ledabylo pořízených. Proč pak se nevydávají v laciných a snadno přístupných sbírkách naše staré spisy historické a naše cestopisy, někdy velmi zajímavé? Z literatury střední doby české bylo by možno vydati dosti spisů, které by si jistě každý s chutí přečetl a z nichž by krásný jich jazyk mohl poznati. Dosavadní vy-

dání jsou dílem nepřístupná, dílem docela zbytečně měněná. S velikou pílí jsou v nich nahrazována slova německá a některé vazby tehdy obvyklé a nyní vymizelé, jimiž jsme se neprávem uráželi, ale celková správnost a krása jejich jazyka není dosud náležitě oceněna.

VÁCLAV ERTL:

O POSTAVENÍ PODMĚTU PO ČLENECH ÚVODNÍCH.

Část další.

Platnost pouhé spony mívají také slovesa myšlení a rčení, spojujíce následující větu obsahovou jakožto psychologický přísudek se svým grammatickým podmětem jakožto psychologickým podmětem.* Na př.: Po mnohých řečech a napomínáních . . . ohlásil mu kardinál *Zabarella*, že mu předložena bude formule přísahy 220, 3 (= Zabarella: »Předložena ti bude atd.«). Když páni prosili o propuštění Husovo, ... odpověděl jmenem sboru Antiochenský *patriarcha* dne 31. máje, že... 211, 16. Ihned tu také žádal *Sigmund* na přítomných knížatech..., *aby*.. 355, 9. Když konečně mnich... odstoupil, ptali se *stráže* Husa, *věděl-li*.. 191, 5. O dva dni později .... psal *Hus*:... 185, 29. Po mnohých řečech seznaly *obě strany*, že .. 403, 29 a t. č. Ojedinělé odchylky mají své důvody zvláštní.

Patrnou a jistě ne nahodilou odchylku od této zásady, která vzhledem k předsouvání slovesa sponového jest spíše rázu rytmického než psychologicky přirozeného, činí v ě t y v e d l e j š í, které i v takových případech zachovávají u Palackého skoro napořád pořádek logický. Na př.... načež potom *arcibiskup vydal* dne 16. června rozkaz, že.. 120, 17 (srov.: Dle králova rozkazu *podali* nejprv *obě strany* písemně svá zdání, kterak by.. 158, 21, pod. 264, 22 a j.).. pán z Oustí, u kteréhož r. 1413 *M. Jan Hus byl nalezl* outočiště 348, 15 (srov.: K tomu pak *nacházeli také jiní národové* u sebe podnětův dosti 373, 26). Ovšem že dle povahy jak národu, tak i věku.. *touha po vzdělanosti brala* v Čechách směr jednostranný 307, 9 (srov.: Spolu také *vzala universita*

* Jest ovšem možný i poměr obrácený, je-li učiněný výrok již znám. Na př.: V týž smysl mluvili také j i n í p r e l a t o v é 219, 10.

outočiště své ku králi 121, 19). .. a poněvadž v obou městech *drahná částka obyvatelstva zůstávala* ještě i starému vyznání otcův svých věrna 263, 25 (srov.: Při vší té přísnotě mravův *zůstával* však *jeho duch* bodrým a jarým 30, 13). Když zajisté toho času *M. Jan Kardinal z Reinšteina stal se* byl rektorem university Pražské .. 261, 12 (srov.: Usnešením tím tedy ponejprvé .. *ustanovena jest učená universita* za nejvyššího soudce 240, 20). Ano když jednu chvíli *Žižka vytrhl byl* k Nekměři, .. 347, 16 (srov.: Téhož dne .. *vytáhl* odtud *Sigmund* s jízdou svou přes Karlštein ku Praze 418, 16 a j.)... jakož se to i v tom poznává, že později *Kunrat dosazen byl* na nejpřednější faru v Praze 25, 7 (srov.: A hned na to .... *povýšen jest Hus* již i k nejvyššímu důstojenství akademickému 59, 9)... tak že za několik let téměř *všecka zboží* celého stavu duchovního v Čechách *nacházela se* .. v rukou světských 410, 9 a j. S týmž rozdílným pořádkem, jiným ve větách hlavních a jiným ve vedlejších, setkáme se později i u t. zv. sloves modálních.

Případy tyto a jim podobné jsou svědectvím, že se členění vět vedlejších liší od členění vět hlavních a jmenovitě že slovesa, která v hlavních větách mívají platnost pouhé spony, jeví se ve větách vedlejších prvkem závažnějším, tvoříce patrně plnoprávnou součást složeného přísudku psychologického. Na historický výklad tohoto zjevu — nevyvinulo-li se snad středové postavení slovesa ve větách vedlejších z postavení koncového — není na ten čas zpracovaného materiálu; nezbývá tedy než spokojiti se prozatím výkladem logickým a hledati důvod jeho snad ve zvláštním rázu vět vedlejších, které jsouce z valné části jen větnými opisy pojmů, skládají na slovesa, jakožto nositele jednoty celého výrazu, větší váhu, než jakou mívá sloveso urč. ve větách hlavních.* Za nahodilost zjevu toho u Pal. zajisté pokládati nelze, neboť pro pořádek *AVSO* nebo *AVSP* ** je mezi všemi 62

* Výklad Wunderlichův, který (v knize Der deutsche Satzbau I, 404) vysvětluje tímto způsobem odsunutí urč. slovesa v německých větách vedlejších až do postavení koncového.

** Pro snazší označování rozličných typů větných užíváme zkratek: A = adverbi le, přísl. určení; S = subjekt, podmět; V = verbum, sloveso; O = objekt, předmět; P = predikativum, doplněk; I = infinitiv. Zkratky českých názvů se dobře nehodí; P = podmět, předmět, přísl. určení.

doklady tohoto pořádku pouze jediný doklad z vět vedlejších (Tuším, že k jeho domlouvání teprv *vydal arcibiskup* té chvíle zvláštní nařízení ke zpovědníkům, aby varovali se.. 145, 3) a pro slovosled *AVSA* je ze 171 dokladů vůbec zaznamenaných — ve větách vedlejších dokladů všeho všudy 13 (7.6%). Je tedy inverse v takovýchto případech ve větách vedlejších zjevem velmi vzácným.*

Pravidelný pořádek psychologický, v němž psychologický přísudek stává na konci věty, bývá někdy pozměňován emfatickým vytčením některého členu, mluvícímu zvláště závažného, neboli zdůrazněním. Člen zdůrazněný může zůstati na svém místě, které by mu slušelo i ve větě bez emfase pronesené (na př.: Brzy na to strhl se *i na Malé straně a na hořejším Novém městě* boj se stejnou zuřivostí a stejným neprospěchem 369, 14); poněvadž však člen zdůrazněný nabývá tím zároveň často platnosti psychologického přísudku, ocitá se ve shodě s pravidelným pořádkem psychologickým buď na konci věty (na př.: Mezi jinými podporoval je v tom *i sám Gerson* 246, 20. Ku konci posezení chopil se i *král Sigmund* slova 217, 1. V Praze ale všeobecné zbouření lidu tím *jen se uspíšilo* 356, 3 a j.), anebo se objevuje — v opak pravidelnému tomuto pořádku — v popředí věty, v našem případě tedy hned za členem úvodním.** V tomto případě nastává tedy jakási inverse pořádku psychologicky přirozeného, t. j. v takových větách, kde jindy obvyklým pořádkem psychologickým bývá t. zv. pořádek logický, dostavuje se inverse gram. podmětu a naopak se inverse obrací v pořádek logický. Na př.: Po dlouhém zdráhání *podvolil se* tomu konečně M. Jesenic, ale žádal zase, aby.. 162, 17. Hned s počátku *neoslovili* páni a rytíři otcův církevních obyčejným tehdáž pozdravováním,

---

* Také v ostatních větách vedlejších — bez členu úvodního (na př.: »pokud vědění naše stačí« ..) — vyskytuje se inverse podmětu jen velmi zřídka; na 100 případů pořádku přímého jen asi 16 případů inverse.

** Paul (Prinzipien der Sprachgeschichte, 4. A., str. 127) vykládá toto anticipování psych. přísudku okolností, že mluvící osoba spěchá vyjádřiti nejdříve představu nejzávažnější a pak se teprve dodatečně rozpomíná, že jest třeba orientovati oslovené i o ostatním obsahu myšlenky. Je to podobný psychologický postup jako ve větách s dodatečně připojeným psychol. podmětem: Je to zlý živel, ta voda (Němc.).

ale jen žádostí všeho dobrého 238, 10. Když ho ujistili poslové university Pařížské, že u nich *právě opačný poměr* panoval 104, 6 (srov.: dosti, že v Čechách panovala vesměs větší *osobní svoboda* 306, 25). Národ německý, ku kterémuž v Konstancii také *Čechové, Uhři, Poláci a Skandinavci* počítáni byli 269, 30 (srov.: v tom širším smyslu, ve kterémž i za našich dnův počítají se k němu *vyznavači sjednocené církve řecké* 310, 9). Inverse pořádku psychologicky přirozeného může se však týkati nejen gram. podmětu a slovesa určitého, nýbrž i kteréhokoli jiného členu gram. přísudku (předmětu, přísl. určení atd.), je-li jakožto vlastní přísudek psychologický pronesen s důrazem. Na př.: A nejen svobodou, alebrž *i vzdělaností* vynikal národ český nad jiné národy 306, 26. *Jen autoritou* tvoří a drží se pohromadě každý spolek lidský, jak státní tak i církevní 308, 13. Sloveso určité následuje zpravidla (aspoň ve větách hlavních) i v tomto případě hned po členu úvodním, důrazně proneseném. Na př.: *Tím přísněji* tedy počínali sobě větší počet farářův Pražských při zachovávání interdiktu 155, 18. *Hlavně jeho vedením* vydali mistři Pražští... ohlášení veřejné, jímžto.. 264, 22. *Až do takové potvornosti* zabřednouti musila vrchní správa církve křesťanské 143, 3. Avšak *ani knížat a pánův světských* neminul přísný jeho soud 27, 22. Jsou tedy ve větě dvě místa pro člen nejzávažnější a nejpřízvučnější (psych. přísudek), jednak větný konec (t. j. konec sám anebo — při vyznění slabě přízvučném — místo předposlední), jednak větný začátek (t. j. začátek sám nebo místo hned za členem úvodním); postavení začátkové převládá zvláště za emfase.

Pořádkem psychologicky přirozeným spravuje se však nejen vzájemné postavení obou hlavních členů větných (podmětu a přísudku), nýbrž i postavení, které zaujímají členy určovací ke členu určenému, na př. přívlastek k substantivu, příslovečné určení k slovesu a p. Slovní výrazy složené, označující jednotnou představu (na př. *svědectví dávati* = svědčiti), anebo vyjadřující představy, které byly takřka naráz appercipovány a trvají v mysli mluvícího v těsné spojitosti, mají snahu zůstati pospolu i ve větě. Takovými pevnými skupinami bývá u Pal. sloveso se svým předmětem nebo doplňkem, výrazy: *přísně si počínati, smlouvou*

se zavázati, k něčemu se obraceti, k něčemu se pojíti (družiti, lnouti, obraceti se) a j. Octne-li se tedy z jakékoli příčiny takový určovací člen slovesný, na př. doplněk nebo předmět, v čele věty, následuje po něm ihned sloveso a podmět se ocitá v zájmesí, i když není právě přísudkem psychologickým. Na př. (s doplňkem): *Zbyňkovým nástupcem na stolici arcibiskupské stal se* Albík z Uničova 140, 2. Ale také: Ba *tak konečný zdál se* roztrk i hněv proti Sigmundovi, že.. 363, 20. (Hus) nabýval tím rychleji přízně u Alexandra V., *čím urputnější jevil se* byl odpor prelátův církve české 117, 12. *Nerad pohřešoval* arcibiskup Arnošt muže tak pobožného i učeného ve své kapitule 25, 23 a j. — pravidlem. (S předmětem:) *Prvního* (t. j. Husa) *zastupoval* jeho prokurator M. Jan z Jesenice 158, 16. Ale také: *Slov těchto posledních nadáli se* byli dotazovatelé a spokojili se jimi 329, 18. *Slzami zalily* se vězňovi tváře 206, 11. Odtud poznati jest, *jaké protivy zahrnovalo* do sebe jmeno husitův 310, 13. *Šachtě*, která nejvíce obětí pohltila..., *přezděli* Horníci Tábor 339, 7. *Města Slaného*, ač horlivě husitského, *byl se zmocnil* dne 25. máje pan Vilém Zajíc z Hasenburka podvodem 382, 16. A tak porůznu i při jiných určeních. Na př.: *K nim* tedy *obrátili se* král, královna i mnozí páni čeští s prosbou, aby.. 125, 5. *S knížaty* ale *Rakouskými smířil se* Václav již v běhu r. 1404 opět 75, 12. *Tou jednotou zavázali se* vespolek oudové její, napomáhati sobě k oučelu řečenému 327, 18 (pod. 332, 17) a p. Sem možno počítati také zálibu bezmála důslednou, se kterou Palacký jakožto historik připíná na datum hned příslušné sloveso, označující děj toho času zběhlý. Na př.: *Nato dne 15. března vypravil* Václav rady své ... ku koncilium 112, 19. *Ještě v témže měsíci listopadu zmocnili se* Horníci také města Kouřímě 339, 10. *V neděli dne 15. září obehnali* Pražané svou vlastní mocí Vyšehrad 416, 5. *Dne 20. máje 1408 shromáždili se* oudové národu tohoto v kolleji své 90, 26 a t. č. Tato soudržnost výrazů, označujících představy sounáležité, projevuje se nejpatrněji na začátku věty, protože začátek věty jest v mysli mluvícího v případech takových hotovým blokem, po němž další představy docházejí postupně svého vyjádření. V druhé polovici věty soudržnost výrazů těsně k sobě

náležejících není již tak patrná; naopak, při postupném členění představ se sloveso snadno odpoutává na př. od svého předmětu a podléhajíc rytmickému spádu věty, posouvá se, jak bylo již ukázáno, za jistých okolností do popředí věty.

Proti dokladům soudržnosti některých výrazů větu začínajících stojí případy (mnohem méně četné), kde v čelo věty jest postaven výraz, jenž s obsahem věty (a tím ovšem i se slovesem urč.) souvisí jen volně; v případech takových zůstává slovosled věty jím nedotčen a je týž jako ve větách bez členu úvodního. Na př.: *Naposledy* shromáždění rozešlo se v tichu a pokoji 290, 22.* A *v skutku* smrt jeho zbudila větší součastenství, nežli očekávati bylo 139, 22 (= a vskutku! — smrt jeho..). *Bezpochyby* mírné to s nimi nakládání pocházelo ze zvláštního přičinění se o to M. Jana Husa 84, 1 (= není pochyby: mírné to atd.); pod. vesměs, vůbec a p. Příště dále.

FRANTIŠEK FRÝDECKÝ:

ZEYERŮV BLANKVERS.

Článek p. prof. Jakubce ve 4. čísle »Naší Řeči« o českém přízvuku na předložkách a o velikých hříších proti tomuto jazykovému zákonu vzbudil tyto stručné řádky; i jinak neradno bylo déle otáleti.

Podle dokladů řečené stati zlý zvyk předložek nepřízvukovati zakořenil se mezi vzdělanci hlavně vinou *školy*. Velmi mnoho pravdy jest v těchto trpkých slovech. Nuže, *kterak* škola páše — zajisté bezděky — toto »nutné« zlo? Veliký podíl na něm má tuším jinak nevinný odstavec učebné osnovy, který nařizuje, aby žáci pokud možná často cvičili se v memorování a přednášení básní. Uvádím přesvědčivý důkaz.

V III. díle Truhlářova »Výboru z literatury české«, kterého se do nedávna užívalo na všech středních ústavech českých, byl soustavně (ve všech třech vydáních) otiskován úryvek romantické básně Zeyerovy o »*Olgerdu Gejštorovi*«. Básni této, psané v rozměru t. ř. blankversu, učilo se nazpamět rok co rok několik

* Příslovce »naposledy« neurčuje v tomto případě dějového významu slovesa určitého ve smyslu »rozešli se naposledy«, nýbrž je to příslovce řadicí, jež očíslovává takřka událost tuto v řadě předchozích událostí za poslední. Srov.: Po těch slovích rozešli se všichni v dobrém rozmaru 221, 12.

vrstev studujícího dorostu; byla přednášena i na studentských akademiích a dosud jest pro aesthetickou cenu v spravedlivé oblibě. Byla-li dnes z novějších výborů slovesných vyřazena, dostalo se jí pocty trvalejší na straně jiné, totiž úplným vydáním ve »Sbírce souvislé četby školní« (č. 13) — půvabný »Olgerd Gejštor« zajímá mysl i dnešní mládeže středoškolské.

Kdo však čte hlasitě anebo jen v duchu verše této Zeyerovy básně podle pevného rozměru blankversu, nutně vposlouchá — nelze vyjádřiti se stručněji — i její trochejský rytmus s arsickou předrážkou a skanduje všechny verše jako zdánlivé jamby:

A tyto zdánlivé jamby staly se básníkovi osudnými. V řečeném úryvku o podivném příběhu chudobného rytíře Olgerda z Gejštoru, který v knize Truhlářově zabírá 120 veršů, dopustil se 16 hrubých prohřešků proti českému přízvuku. Učí-li se mládež tomuto místu nazpamět, a to rok od roku s železnou vytrvalostí, učí se především rytmickým chybám.

Uvádím nesprávné verše jako doklad (číslice označuje verš podle »Výboru« Truhlářova, kursiva značí nesprávný přízvuk slabikový):

„a památka na *matku* zemřelou . . ." (12)
„na *chlum* zelené oné výšiny . . ." (23)
„svůj blýštící [svit] po *světě* házelo . . ." (34)
„na *slunnou* výš, pod *javor* šumící . . ." (60)
„Na *večer* bylo to, když nad chlumem . . ." (67)
„do *moře*, v jeho třpytu posledním . . ." (69)
„na *poli* z amarantů blankytných . . ." (72)
„po *dlouhé* pouti, bludné zajisté . . ." (77)
„pro *věrnost* jeho, jak by koni Bůh . . ." (83)
„o *bílém* koni pana Olgerda." (103)
„kdy ve snách zdát [se] o *štěstí* na zemi!" (109)
„i mne odmění kmitným úsměvem . . ." (111)
„Za *pohádku* mou; bylať věrná tak . . ." (112)
„smích potlačit nad *jeho* prostotou." (115)

V další části básně, kterou Truhlář čísluje znovu verši 1—60, poměr chybných přízvuků jest ještě zhoršen:

„na *pozdní*, když už stíny husty jsou . . ." (3)

„na *upr*ášenou dlažbu ulice . . .“ (6)

„že nehoden jest stát před *olt*ářem.“ (10)

„i já, ve *stí*nu smrti, blízké již,
před *za*vřenými dveřmi života,
za *ní*miž v zlaté planeš glorii.“ (14—16)

„o *hv*ězdách sní, až vichr zavane . . .“ (23)

„na *je*hož paprscích se duše má
do *vý*še nesla v samý boží ráj . . .“ (32—33)

„Buď tobě dík, po*svát*ná bytosti . . . (41)

Blankvers v české prosodice natropil pravou spoustu. Rozměr sám jest nečeský, severského původu; živého ducha jazyka, který přízvukuje na první slabice slova, případně na lichých slabikách vůbec, přímo vraždí. Čeština má poměrně velmi málo jednoslabičných a bezpřízvučných slov, která by byla vhodna pro arsickou předrážku blankversu; básníci tvořili proto jambické verše násilně, proti přirozenému rytmu mateřštiny. Zeyer nedbá přízvuku na předložkách vůbec; a chybný jamb na počátku verše mstí se rytmicky i dále: »na *chl*um zelené(!) oné výšiny«, »i mne od*mě*ní(!) kmitným úsměvem«, »Buď tobě dík, po*svát*ná(!) bytosti«...

Zeyerův blankvers jest velmi zhusta těžký hřích proti svatému duchu jazyka, jehož střící mají povinnost i básníci; jediné licence nemají, třeba měli všechny ostatní: kaziti jazyk. Et corrumpere iuventutem. Poslouchá-li žák, anebo dokonce učí-li se nazpamět nerýmovaným veršům blankversu, má jedinou oporu paměti v rytmu básně; a je-li rytmus její nesprávný, vštípí se nutně v pamět i nečeský přízvuk. Proto právě vrstvy vzdělanější (to jest asi: vychované střední školou) pozbývají citu pro český přízvuk. Neboť škola stává se nepřímo spoluvinnicí básníka, který daleko překročil hranici básnické volnosti.

Zlo, jež bují velmi neutěšeně, bude nutno úplně stavovat. Při výběru básní, které jsou vhodny pro školní účely (a zejména pro »Sbírku souvislé četby školní«), budiž napříště východištěm i rytmická správnost mluvy básníkovy, nikoli pouhá stránka aesthetická jeho díla.

POSUDKY.

Povídky z Kopanic. Napsal Josef Hofer, kopaničářský farář. V Olomouci v roku 1916. Knihovna družiny literární, svazek III.

Znáte Kopanice? Ne-li, pak se tam jděte podívat! A je-li

Vám to dnes nemožno, přečtěte si Hoferovy Povídky. Proti celé té románové literatuře rafinovaných nebo nyjících žen a mužů, proti francouzské pikanterii, anglické střízlivosti, německé bezohlednosti v lásce stojí tu předkulturní živelnost, příroda v homérské prostotě a nespoutanosti, neumělkovanosti; místo vůně nejrozmanitějších voňavek a kytic, místo pološera dámských budoarů voní tu země, louka, les, září slunce, fičí vichor, kupí se do výše sníh. V chalupách svorně bytuje otec s matkou, syn s manželkou, dítky obou, i dobytek. A paprsky vzdělanosti nedovedly zde posud zatlačiti ani trochu mlhy pověr, ty tu bujejí a pronikají celý život jako za dob pohanských. Není druhého kraje v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, který by byl tak oddělen a oddálen od světa, který by byl tak svérázný a samosvojný jako Kopanice. Na Slovensku jen Detva se svou předkulturní originálností se mu řadí po bok. První objevil ten zvláštní svět zesnulý moravský lidopisec Fr. Bartoš — bude tomu právě asi čtvrtstoletí — v brněnském »Obzoru«; pak pojal tyto studie své do knihy Lid a národ. Odtud častěji zamířili cestovatelé na Žitkovou nebo do Vyškovce na moravsko-uherských hranicích z Luhačovic nebo přímo ze Starého Hrozenkova. A doporučujeme i dnes takovou návštěvu, než pokrok vzdělanosti setře i s tohoto lidu ty znaky, které jej činí právě Kopaničáři.

Povídky Hoferovy zachovají potomkům kus toho života, několik typů mužských a ženských, které otvírají pohled až do základů duševního dění jejich. Nejsou to povídky sestrojené podle pravidel poetiky, — některá črta vůbec není povídkou — nejde jim o umělé zápletky, nýbrž jsou to spíše obrazy života, fotografie jeho. A ty jsou provedeny věrně, v plné barvitosti a životnosti. Síla umění Hoferova tkví v té věrnosti a životnosti kresby, která dává zcela zapomínati, že to jen čteme a nevidíme na vlastní oči, neprožíváme spolu. Tím povídky Hoferovy nabývají významu folkloristického; tímto významem pak jsou cennější než kdyby byly sebe umělečtějšími konstrukcemi pouhé obrazotvornosti, oděnými do slováckého kroje.

Že u lidu tak samorostlého bude míti stejný ráz i jeho mluva, lze si pomysliti. Jak pěkně se tam lidé oslovují! »Velebný panáčinku«; oj tatko mój, tatuško; oh moj milý rodný brat; prečo ideš, moja Dorka? Ale Dorka, duša moja, jako bych já mohol zabudnúc (= zapomenouti)? Dorka, Doruška moja; Janko, Janoško mój, mój pekný; Janko, duša moja, srdce mojo; Hanulenko, Hana; Janíčenko, Jano! Až to zní k pravdě nepodobně! O té něžnosti citů svědčí také četné zdrobněliny v řeči: kmotérko, tatko, pekunko atd.

Z nářečního bohatství vybereme tu jen několik zvláštností. Místo nejsem váš na Kopanicích říkají nění som váš, m. nejsou: nění sú; *nic* je ništ, přípona 1. osoby jednot. čísla jest vždy *m* (dnes už nebudem ništ robic), *tu* jest tój, *pojď* — chój; vjanoce, svjatý; eli (= jestliže), m. lavice mají ještě nezdrobnělé *lava;* m. pěstí hroziti žije tu ještě: pjascú hroziti. Chasa má množné číslo: chasovja, chlap: chlapovja. M. jsi vdána praví se: jsi vydatá; podobně říkají ustatý (unaven). Třešním říkají čerešně, nemluvněti bábje; dřevěné chalupě brvenná ch.; hanácké: na někoho slečiti žije tu ve tvaru slačic a ve významu = toužiti; uříznouti zní uřnúc, zůstati doma = ubyč doma, manželka: malžonka, jalůvka slove telička; býček: junčok; sú na výrobku, znamená: na práci za výdělkem. Křtícímu listu říkají krstný list, jako mají krstného ojca. Vůbec mají mnoho společného s uher. Slováky.

Cizí slova: štacion (stanice, perron nádražní), mašina (železnice), šrajtofle (peněženka), kantofle (brambory), fašank (masopust), jarmek (trh), bramor (mramor), destament (závěť), pod dochom (doškem), zahandlit, muziga nejsou zvláštností kopanickou, nýbrž užívá se jich také jinde.

Pěkná slova jsou: prespanka (svedená žena), pálené (kořalka), kúravice (mlhy, sr. kouře), kapustnica (zelná polévka), píti loučené (na rozloučenou), zabudnúc (zapomenouti), zatvoric (zavříti), umárniti (usoužiti, do hrobu přivésti), stvárac (dělati), trasidlo (močálovitá půda na lukách, která se prohýbá, třese), svodnice (místo, kde se stékají dva tři potůčky) a m. j.

Vůbec jsou povídky Hoferovy bohatou studnicí kopanického nářečí. Ale jak se tu přepisuje výslovnost, s tím všude nemůžeme se shodnouti. Zejména se nám nepodobá kolečkované *ů* v instrumentále ženského rodu: s ňů, pjasců, v 3. osobě množné: koze chců, i jinde: z očů, kůravica, atd. Někde naznačuje výslovnost souhlásky *c* písmeny *tz:* vyletzel, dzetzi.

Otec, matka mají vždy u sebe plurál t. zv. majestaticus: tatko *ležija;* povedzela to *našim* mamce; mamka samy je tak zamotaly.

Při té správnosti řeči kopaničářské překvapuje, že p. spisovatel ve spisovné češtině tolikrát nemilosrdně klopýtl. Píše důsledně: aby jsi, kdyby jsi, kapela mu sestává (m. *skládá se)* ze 4 Kopaničářů, praví: robí si z něj blázna (m. z něho), nakrmili jsme ním (m. jím) tři psy, těmto překvapením jsem předešel (m. *zabránil* nebo *předešel jsem je),* do příjezdu Martina m. Martinova, celoroční dovolení ku střílení zvěře (m. *stříleti zvěř),* pak se mně nic tobě nic táže (m. *pak se mne beze všeho, jakoby nic táže),* obr nenamítal toho nejmenšího (m. nenamítal *zhola nic),* matku při spatření jí polil proud slz (m. *když ji spatřila),* zanechal jsem

dalšího seznamování se s žáky (m. *seznamovati se*). Ptá se: neschází ti něco? (m. *není ti nic?*), jak to přijde, že (m. *čím to je, že*).

Škoda toho rezu na pěkné knížce!

Eugen Zabel: *Román carevny Kateřiny II.* Str. 259.

Překlad tento jest jazykově nadmíru povrchní. Hlavně jména místní a názvy osobní jsou uváděny ve tvarech nesprávných, patrně vzatých z předlohy německé. Tak na př. se píše: princezna z Anhalt-Zerbstu (správně anhaltsko-srbištská), kníže Poshárski (m. Požarskij), Scipio s Terénzem (Terencem), v Zaardenu (v Zaandamě), princezna z Kurlandu (princezna kuronská), Poniatowský (Poniatowski po polsku, Poňatovský po česku), Rasumovský (Rozumovský, Rozumovskij), Bestužev-Rumin (Rjumin), litavské lesy (litevské), princezna z Hessen-Darmstadtu (hessenskodarmstadtská), pluk Semjonevský (semenovský), u Zondorfu (u Zorndorfa), v Kostromé (Kostromě), Jeanu Jacku Rousseauovi (slul Jan Jakub, francouzsky Jean Jacques), Vasilčiko (Vasilčikov), v galerii Beckiho (Beckého), Demetrie (Dimitrije), Petr Ulrich (Oldřich), s Apollem (Apollonem), Alexej, Deržavin (Alexěj, Děržavin) a j. Na str. 191. je zpráva, že rakouský císař Josef II. jmenoval Orlova říšským knížetem; titul císařství rakouského však jest teprve z r. 1804.

Germanismy a nesprávnostmi kniha se jen hemží. Uvádíme pouze některé: pomoc vojenská *obnášela* 83.000 m. (m. činila, bylo jí; obnášeti má v češtině naprosto jiný význam), *jedno* město za *druhým* (m. město za městem), *tah* obličeje (m. rysy), příležitost *ku* přepadnutí (m. přepadnouti), *navzdor* péči (m. přes péči), Evropa *ji* obdivuje (m. E. se jí podivuje, obdivuje), *předhazoval* mu (m. vytýkal, vyčítal mu), *vyhlíželi* špatně (m. vypadali), *odbýti* slavnost (m. slaviti, konati a p.), *kýžená* útěcha (m. žádoucí), hájiti *právo* (m. práva), střežiti tvrz (m. stříci tvrze), Jesuiti (m. Jesuité), přečetla (m. přečtla), *mís* (m. mis), *rozžal* (m. rozžehl), tělo Kleopatry (m. Kleopatřino) atd. *F. R.*

Z NAŠICH ČASOPISŮ.

CIZÍ SLOVA: Úvaha brusičská.

V »Lidových Novinách« ze dne 8. a 16. března t. r. dr. Arne Novák sleduje vývoj češtiny i nalézá, že v nejstarším období bylo hojně přejímáno cizích slov latinských a německých, která po česku byla zpracovávána. Byla to jména osobní (Jan, Jiří, Jitka, Bedřich), místní (Paříž, Cáchy, Řezno a j.) i obecná (kostel, škola, oltář,

ďábel, peníz atd.). Později přestávalo přetváření slov — humanisté přejímali slova cizí beze změny, jen koncovku českou jim připínajíce. A tak se děje podnes. Ale tu již »při zběžné práci ochotníků vznikají novotvary nesprávné i ošklivé« a ty budí odpor brusičů, z nichž někteří pak žádají výrazu domácího za každé slovo cizí. Dr. Novák se obrátil o radu, jak si vésti v užívání cizích slov, ke třem autoritám: Blahoslavovi, Palackému a Gebauerovi, kteří představují troje období jazykového vývoje. Prvý užívá cizích slov měrou dnes už vůbec nemožnou, ač se vyslovuje proti výpůjčkám jazykovým, kde jest po ruce výraz domácí. Palacký podal své kredo jazykové v čl. »O českém jazyce spisovném«; ani on není naprosto proti slovům cizím; přejímá je někdy také tenkrát, kdy za ně máme slova domácí. Stejně byl shovívavý Gebauer, jenž v přednáškách leckdy zápasil s výrazem a psal neživou řečí knižní. »Za nejkrásnější projev Gebauerova ducha možno pokládati úvod k Hláskosloví«; ale i tam »vplížilo se překvapující množství cizích slov«, která se mohla snadno nahraditi českými. Když nenašel spolehlivého vodítka u těchto tří mužů, Arne Novák chtěl by vyslechnouti o této věci básníky a vypravěče, dramatiky a překladatele; ale přestává na sobě samém jakožto kritiku, jehož obor pracovní stále jej staví před otázku cizích slov. A tu prohlašuje podle vlastní zkušenosti, že cizím s l o v e s ů m jest možno vždy se vyhnouti a najíti pro ně výrazy domácí. Ale ne již jmenům podstatným a přídavným. Pro ta by měl někdo složiti synonymiku, jakou máme pro latinu nebo němčinu. V naukách přírodních, filosofických a odborných jest mnoho terminů technických, které jsou mezinárodní a jichž učenec neb odborník užívá rád, i když jsou po ruce výrazy české. Dr. Novák ukazuje pak, jak nesnadno jest se obejíti bez slova kritika, pomýšlíme-li na celou nauku kritickou a celé umění kritické, nebo beze slov essay, koncepce, inspirace (na př. hudební), typický, sentimentální, ba i kantor (starých časů), veterán, tradice, konvence. Dále ukazuje, že žádné ze slov navržených za výraz »macha« nevystihuje věci, ježto macha má význam potupný, dovozuje potřebu synonymních výrazů pro půvab slohový (v takovém případě lze též přibrati slovo cizí), a míní, že by se cizí slovo leckdy mělo raději vyjádřiti opisem nežli úzkostlivým překladem. Končí pak slovy: In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas, což překládá také slovy: Ve věcech nutných jednota, v otázkách sporných volnost, ve všem láska!

DROBNOSTI.

»SLOVAČ« = SLOVÁCI.

Čteme v novinách a časopisech co chvíli o »k a m e n i t é, n e ú r o d n é Slovači« (ovšem pouze podle představ mlhavých), konají se přednášky o »c e s t á c h po Slovači«, a největší náš básník napsal kdysi vzletný jinak a skvělý pozdrav »Poslání na Slovač« (to jest: »Poslání Slovači«!). »S l o v a č e« jest ve všech případech těchto užito jako jména *krajiny*, domněle básnického, místo zeměpisného názvu »S l o v e n s k o«. Je to omyl, u nás již hodně rozšířený. Nutno si uvědomiti především, že »Slovač« n i k t e r a k n e n í n á z e v k r a j i n y, nýbrž hromadné jméno pro s l o v e n s k ý lid, který žije společně v severních Uhrách. Jako podstatné jméno j u n a č (ženského rodu) znamená ve slovenštině hromadně veškeru mládež, anebo »slovenská ubolená b e d a č« shrnuje veškeren zubožený slovenský lid, podobný hromadný pojem jest »S l o v a č«, znamenajíc *Slováky jako národopisný celek* a

spojujíc zpravidla nádech příhany a útrpnosti = »bědní, nešťastní, ubozí Slováci« a p. Nelze tedy hovořiti nebo psáti o »kamenité, neúrodné, neplodné Slovači«, ani o »cestách po Slovači«, ba ani o »krásné Slovači«; »krásná Slovač« znamenalo by protimluvu, asi tolik: »krásní, zbědovaní Slováci«. Poněvadž jméno »Slovač« mimo to má pro naše soukmenovce význam ponižující, bude lépe neužívati vůbec názvu »Slovače«. »Slováci« a »Slovensko« stačí nám úplně. Upozornil na to už před čtvrtstoletím František Bartoš.

Fdký.

CIZÍ SLOVA.

Jak hluboko u nás pronikla záliba v cizích slovech, toho příklad máme v knížce humoresek nedávno vydané. V jedné z těchto milých jinak črt čteme na př.: jsou nátury přizpůsobivé, s gustem, v té scéně na jevišti stáli, civilní minulost, (byl) zcela platonickým krejčím, u ponku, kamarád na něm chtěl, existenčně měl v ohni želízek několik, dekoroval dvoranu, vláčel šantora s proviantem, pod kostelnickým noviciátem zakolísala půda povážlivě, byla to slova jeho civilních metiérů.

V jiné humoresce nalézáme: (koně) byli jeho passí, vysloužil u pešeláků, pěstovati luxus v koních, o parforsních honech, mythická Vlasta, Stuart Mill theoreticky specifikoval odboj, s moderním komfortem, pozemky prima hodnoty s fundem instruktem, citové orgány, ta mu partii rozmluvila, potřebuje »štamhaltra«, mezi těmito experimenty.

A do třetice všeho dobrého, vhodno-li zde užíti toho pořekadla. Asi v polovici knihy jest obrázek zvláštní společnosti hospodské a uspořádání domácího večírku hlavním členem společnosti. Tu nacházíme tyto cizomluvy: kantoři na nejnižším špryslíku kariéry, pan T. znamenal špičku elity, v trakslířství se zdokonalil v Tylořích, říkal tomu, že je v kondici, feerická podívaná, že si uděláme »suaré« s herynkovým salátem k závěru, šéf nakrmil podřízené těleso studeným bufetem, paní Agneska, že je hnízdo komplet, manželku zavřel do špajzu, to by . . . každý extra slavili druhý svátek společně, tento úsměv byl jí universálním prostředkem pro všecky případnosti života, malá nosnost našich podučitelských portmonek, byltě bodrý druh z kategorie nyní pohříchu vymírajících bohatýrů, abstinence byla tenkrát ještě neznámou ranou egyptskou, budoáry kojenců, je objektivněji ustrojen, s grandezzou, leč vlídně, s pathosem, jenž přemetem měnil se v šaškářství, bytost elasticky přizpůsobitelná, četl opět noviny v kavárně za monumentem, na pointě této historky a j.

Ale vedle toho jsou tu črty, kde není žádných slov cizích, a kde se čtenář stejně, ne-li ještě lépe pobaví. Jsou jasným důkazem, že pan spisovatel nepotřebuje této cizí pomoci nebo přízdoby. Jinak čeština v této knize vyniká správností a jadrným slohem. Zde-onde nějaké to přeřeknutí,

jako »s vousama« (m. s vousy), »uzmul« (m. vzal) a p. ovšem přece proklouzlo.

»SEMIŠOVÝ« KARTÁČ.

»Semišový« kartáč nemá chyběti v žádné domácnosti«, vykládá obchodní leták o kartáčích z odpadků kůže na čištění oken. »Semišová« kůže je něm. Sämischleder, a sämisch němečtí filologové sami vykládají tak, že slovo to vzešlo z českého zámiš (pol. zamesz, zamsz, rus. zamša), což se zdá býti slovem původu východního, snad tureckého. Říkáme li semiš, semišový, je to totéž, jako říkáme-li místo bič, pečeť někdy pajč, pečoft, podle znění, jehož tato slova, původem česká, nabyla v ústech německých. Český tvar je doložen již v cestopise Kabátníkově († 1503): proč bychom tedy říkali najednou jinak, než zámiš, zámišový? Slovo leš v našich Naučných slovnících (tvar vlastně polský) je německé (ze zastaralého Lösche).

»VYKOLEJITI«.

Nedávné neštěstí na dráze u Brandýsa n. O. dalo našim novinářům příležitost, aby mluvili o »vykolejení« rychlíku: »Rychlík vykolejil«. Ale »nehoda tato ještě šťastně dopadla, stroj zůstal na kolejích, ostatní vozy však vykolejily«. Máme staré, dobré slovo vyšinouti se, kterého naši předkové užívali o předmětech i osobách, jež se dostaly se svého pravého místa, a toto slovo se v nové době ustálilo i o nehodách železničních; komu to není dosti zřetelné, může říci po česku, že vlak vyjel z kolejí. Ale někdo pocítil, že němčina má »entgleisen«, slovo odvozené od Geleise, honem je natřel na česko (ale špatně: »vykolejiti«, kdyby to bylo slovo české, znamenalo by asi »vytlačiti z kolejí«, a aspoň měl říci »vykolejiti se«), a kde kdo se ovšem snaží, aby »nevykolejil« z šlepějí šťastného vynálezce nového slova.

JEŠTĚ O CIZÍCH SLOVECH.

Požadavek, aby naši spisovatelé a novináři neužívali slov cizích tam, kde máme dobrá domácí slova česká, uznává se trvám obecně. Že však se obecně neprovádí, tomu nasvědčuje na př. tato ukázka literárního nárysu myšlenkového a esthetického: »J. S. Machar, duchový nihilista, analytik a pessimista prvních svých veršů, přešel k syntheticým kladům antiky a majestátné ideologie poesie historické, nazírané pod zorným úhlem hodnot ethických; Jiří Karásek ze Lvovic ztělesňuje protivy romantického aristokratismu Zeyerova s infernálním naturalismem známky chtěně výstřední; St. K. Neumann, hlasatel daemonismu a sociální i individuální anarchie, končí přítomně lyrickou japonerií, poetickým citovým primitivismem v sobě zharmonisovaným, klidným a průzračným; Viktor Dyk provedl transmutaci suché ironie v nacionalistický, tendenční a vzdulý pathos, jenž přimyká se těsně k rhétorské škole Vrchlického; Josef Holý z barbarské robustnosti poklesl až na sladoučkou sentimentální erotiku hálkovskou; Březina zůstal osamoceně a výlučně v samotách velkého básníka abstrakcí« atd. — Připomínáme, aby nevzniklo nedorozumění, že jsme to všecko vyňali z článku psaného — česky!

F. V. K.

KTERAK PÍŠÍ NAŠI VĚDCI.

Ze dvou odstavců zábavně poučné stati předního spisovatele našeho, otištěné v kulturní hlídce předního českého listu dne 1. dubna, vyjímáme několik ukázek slohových.

»Není l e h k ý m tuto otázku přesně zodpověděti«; »posuzovati n a z á k l a d ě našich vzpomínek«; (vzpomínky jsou) »d e f e k t i v n í« (proč ne defektní, a proč vůbec ne: neúplné, nedokonalé, kusé?); »rádi n a d s a z u j e m e minulé události«; (roční doby) »v nás z a n e c h a l y h l u b o k ý d o j e m«; jednou »z j e v povětrnostní«, jindy »v ý j e v povětrnostní« (v témže smyslu jest přece, a vědec zejména by to měl cítit, rozdíl mezi pojmem zjev = Erscheinung a výjev = projev, vyjevení); nebo tato sličná věta: »Několik zvláště tuhých zim, v našem mládí prožitých, jež následovaly za sebou rok co rok, ale mezi nimiž byla období více let, jeví se nám v perspektivě vzpomínek dětství jakoby byly sledovaly rok co rok za sebou«; »dojem mimořádného zjevu povětrnostního jest mohutnějším, trvalejším u mladé bezstarostné hlavy« . . .

Věda odborná, obrací-li se k čtenářstvu širšímu, tedy t. ř. věda popularisovaná, dbej vedle své odbornosti také správného, jasného, pěkného proslovení, mluv poctivě česky. Právě proto, že často užívá forem literárních, budiž měřena i souzena měřítky a požadavky, jakými měříme i soudíme jiná díla písemnictví krásného. Snad by věci prospělo, kdyby skladatelé takovýchto prací své rukopisy svěřovali spolehlivým posluchačům filologie; pomohli by tím zároveň řešiti t. ř. sociální otázku studentskou.

H.

O ČEŠTINĚ VE SPISECH STAVEBNÍCH.

Rodnou sestrou češtiny úřední, o níž bylo mluveno minule v »Naší Řeči« v článku z »Práva Lidu«, jest t. zv. čeština o d b o r n i c k á. Setkáváme se s ní jak v učených rozpravách lékařských, tak v essayích a kritikách výtvarnických, jest domovem nejen v mnohých učebných knihách chemických, strojnických a p., nýbrž i v účtech, rozpočtech a jiných písemnostech našich stavitelů, továrníků, obchodníků a j. S úřední češtinou má společno, že je to vlastně českými slovy přioděná němčina, pomíšená někdy ještě (na př. u našich kritiků výtvarných i literárních) prvky francouzskými.

Přítel »Naší Řeči« a zároveň milovník naší řeči poslal nám bohaté klasobraní jazykových nesprávností, ledabylostí a otrockých napodobenin, jaké se zhusta vyskytují ve spisech stavebních, v stavebních protokolech, stížnostech, rozpočtech, účtech a p. Vybíráme z nich: Kauce se vydá p r o t i vrácení listu (m. vrátí-li se . .). Façada domů ukazuje n a p ů v o d n ě tři domy (= že zde stály původně . .). Prohlašuji světnici z a k o b ý v á n í způsobilou (= za způsobilou k . .). Trvám n a v p l á n u vyznačené stavební čáře (= Žádám, aby byla zachována stav. čára . .). Návrh na uděle n í povole n í k prove de n í stavby . . (= Návrh, aby byla povolena stavba . .) V p ř í č i n ě odepře n í povole n í dovolujeme si u připoje n í spisů . . . podati vysvětle n í (= Předkládajíce spisy . . dovolujeme si podati zprávu o zamítnutí stavby . .). U v y h o v ě n í naříze n í . . prozkoumal plány (= Vyhověv rozkazu . .). Upravení ulice jest v b ě h u (= O úpravě ulice se právě jedná). U domu budiž zřízena p ř e d z a h r á d k a (= zahrádka uliční, před domem budiž zřízena zahrádka). Žadateli budiž uloženo, aby neporušil v ničem úmluvy ze z a k n i h o v á n í smlouvy (= zapsání smlouvy do knih). Z a s t ř e š e n í (= stavba střechy). Z a p ř í č i n o u menší tloušťky zdi (= pro nepatrnou tloušťku zdi). Vnitřní o h l e d á n í nemohlo býti p r o v e d e n o, ježto místnost byla uzavřena (= Místnost nemohla býti prohlédnuta, ježto . .). Sloveso p r o v á d ě t i jest oblíbené ve stavebních spisech; všechno se provádí: úřední prohlídka, odkopávka, stavba, vodovod, nátěr oken a dveří atd. A přece jak rozmanité výrazy máme pro rozličné ty výkony: úřední prohlídka se k o n á, dvůr se o d k o p á v á, základy se v y k o p á v a j í, stoka se s t a v í, zdi se b u d u j í, vodovod se k l a d e, okna i dveře se n a t í r a j í

barvou atd. V účtech se shledáváme zpravidla s v í c e p r á c e m i, jimiž se míní práce mimo rozpočet, přespočetné, v rozpočtu nepředvídané a pod.; objevují se tam ceny j e d n o t n é, jimiž se nemyslí ceny stejné, nýbrž ceny za jednotku práce, za kus, za m, za m^2 atd., tedy práce j e d n o t k o v é. Z posudků (podle němč. dobrozdání) se dovídáme, že účtovaná cena je buď n í z k á nebo v y s o k á, ačkoli češtěji můžeme říci, že je buď mírná, nepatrná, nebo naopak velká, přílišná, přemrštěná.

Úřední čeština omlouvá své chyby závislostí na konceptech německých; co z d e uvésti na omluvu? O.

MÁME-LI ČESKÉ NÁZVOSLOVÍ NÁMOŘNICKÉ?

Nemajíce moře ani jezer, přejímali jsme ovšem názvosloví cizí. A přece brázdí Vltavu a Labe četné parolodi. Kam se obrátiti o pomoc při tvorbě názvosloví potřebného? Ruština v tom směru selhává; ruský námořník užívá četných slov cizích, našemu lidu neznámých, jako klipper, bootsman, mičman, šturman, škame, back atd. Za to Charváti užívají pěkných názvů domorodých, jak se o tom přesvědčí každý čtenář časopisu J e d r o (= lodní plachta), listu za pomorstvo, vydávaného v Sarajevě již druhý rok. Naň upozorňuje naše čtenáře velmi důtklivě valašskomeziříčský profesor v. v. Ed. D o m l u v i l, horlivý průkopník vodního sportu. Z toho pramene by jistě bylo lze čerpati hojně i pro české názvosloví námořnické. Pak by se ve feuilletoně o plavbě po moři nepsalo na př. vysoké moře (die hohe See), nýbrž š i r é m o ř e a p. Sarajevské »Jedro« lze předplatiti v každém knihkupectví.

P Á D.

P á d bývá za něm. Fall, kde čeština má způsoby jiné, jako:

1. R o z č i l u j í c í p á d udál se těchto dnů v Ploješti (M. 31., 243.) = rozč. věc; to se stanou p á d y, že člověk žasne = věci; neosvědčuje se vždy v p o d o b n ý c h p á d e c h výpočet dobrodinců lidstva = v podobných případech.

2. V p á d u p o t ř e b y (im Bedürfnisfall) = v čas potřeby (Sterz. Něm.-čes. sl.), v potřebu n. bylo-li by potřeba; prosím, v p á d u s e b e m e n š í p o t ř e b y byste s důvěrou na mne se ráčil obrátiti (Roko Brad.) = prosím, abyste se při sebe menší potřebě ráčil na mne obrátiti; připojuji též seznam knih p r o p á d p o t ř e b y (R. Promb.) = pro možnou potřebu, n. kdybyste čeho potřeboval; v p á d u n o u z e (im Notfall) = v čas nouze (Sterz. Něm.-č. sl.), v nouzi, kdyby nastala n.; v p á d u n e p ř í z n i v é h o p o č a s í bude výlet o týden později = za n. p. nebo bylo-li by n. nastalo-li by nepříznivé poč.; v p á d u n e p ř í z n i v é h o p o č a s í bude koncert v sále = za nepříznivého počasí koncert bude v s.; vyhovíme j e n v t o m p á d ě, že pan sběratel... (J. R. Vil.) = jen tehdy, když... v t o m t o p á d ě nepovoluj = je-li tomu tak; v p á d u o n e m o c n ě n í bych nepřišel = kdybych se roznemohl, nepřišel bych n. onemocně, bych nepřišel; prosím, abyste zaplatil, v p á d u o p a č n é m bych žaloval = sic, jinak bych žaloval; v p á d u k o u p ě zaplacené nájemné se odúčtuje = při koupi n. po koupi n. kdyby kdo koupil; m n o h o - l i třeba hned složiti v p á d u k o u p ě = kolik třeba zaplatiti, kdybyste to koupil n. při kupu; v p á d u n e p ř i h l á š e n í s e k d ě d i c t v í by se pozůstalost tato projednala... = kdybyste se nepřihlásil; v p á d u o b j e d n á v k y račte udati číslo ceníku = při objednávce n. budete-li objednávati...

3. V p á d u - l i mně do 3 dní nezaplatíte = nezaplatíte-li mně...; v p á d u - l i by bylo náhodou něco třeba = kdyby bylo čeho třeba.

4. V p á d u, že byste onen koncert nemohli pořádati, prosím... = kdybyste nemohli...; vrátiti nástroj v p á d u, že by nekonvenoval = kdyby nevyhovoval...

5. N a k a ž d ý p á d n. dokonce k a ž d o p á d n ě = každým způsobem, každou měrou, buď jak buď, děj se co děj, stůj co stůj, najisto, jistě a p.

6. Na žádný pád, žádným pádem n. dokonce žádnopádně = žádným způsobem, žádnou měrou, žádnou věcí, živou věcí, nikterak, za nic, ne a ne, naprosto ne, dokonce ne a p. Na př.: Živou věcí mě nechtěli z domu pustit (lid.); žádnou věcí tomu nechce (lid.); že do toho živou mocí nemůže trefit (lid.); žádnou věcí že prý to nepude (lid.); nechtěl od pana R. žádnou věcí jít (lid. rychn.). Ač to všecko již František Bartoš vytýkal ve svých Rukovětech a ve své Skladbě, přece pořád se proti tomu hřeší. Vcp.

ROZPADATI SE.

Rozpadnouti se, rozpadati se, rozpadávati se: Nesvorností se i sebe větší věci rozpadávají; bečka se rozpadla na kusy; tělo se rozpadne v prach; netečností členů se spolek rozpadl; kniha byla tak vetchá, že se rozpadla. — Ale podle němčiny nesprávno: Spolek se rozpadá ve 3 odbory m. dělí se n. rozestupuje se ve 3 odbory, má 3 odbory; dílo se rozpadá ve 3 díly m. dílo se dělí ve 3 díly, má 3 díly, skládá se ze tří dílů n. jest o třech dílech. Vcp.

ROZHODNĚ.

Rozhodně = rázně, opravdově, určitě; na př. vysloviti se o čem rozhodně nebo nerozhodně = určitě n. neurčitě; ale podle německého entschieden se vyskytuje často za naše jistě, jistojistě, opravdu, skutečně, patrně, nepochybně, bezpochyby, bez odporu, docela, zcela, naprosto, zhola, hodně, ano, ovšem, asi a pod., jako: Těmito změnami byla úprava knihy rozhodně zdokonalena (»Národní Listy« 56., 251., A. V.) = jistě, bez odporu, opravdu; ačkoli jest rozhodně přece jenom lépe objednávky činiti (V. Staň.) = jistě, opravdu, beze vší pochyby; tomu ty rozhodně nerozumíš = jistě, patrně, naprosto, nic nerozumíš; učitel dnes rozhodně nepřijde = jistě, najisto, patrně, nepřijde; je to rozhodně omyl = jistě, bez odporu, beze vší pochyby; reflexem odražené paprsky ukazují tentokráte jiný, hodně (nikoliv: rozhodně) jiný obraz (Lit. l. XII., 295., H); Půjdeš s námi? — Rozhodně = ano, ovšem, jak by ne, půjdu. Věříš tomu? — Rozhodně = ano, ovšem, docela, věřím. (Naproti tomu je správné: jednati rozhodně, rozhodná bitva a p.) Vcp.

PODNOS.

Na str. 28. prvního čísla t. l. dává se přednost cizímu tác před nově utvořeným podnos. Ale to by bylo proti snaze našich obchodníkův a průmyslníkův o náhradu cizích názvů českými. Slovo »podnos« není utvořeno zrovna šťastně, ale mému »etymologickému citu« by nevadilo, že slabika -nos se hláskově shoduje »s jistou částí obličeje, ne vždy nejchutnější«. Jsou-li proto zavržení hodna i slova nános, únos, přenos, výnos, z nichž první slovo je lidové? J. K.

OLGIN.

Naši spisovatelé tvoří nesprávně k jménu Olga přisvojovací přídavné jméno Olgin místo správného Olžin. Tak v Gončarovově Oblomovu, jejž přeložil Vilém Mrštík (Ruské knihovny sv. XXXXVI., v Praze 1902, nákl. J. Otty), čteme v díle II.: soumrak zahalil obrysy Olginy tváře (225.); — přišel sluha od Marie Michajlovny, Olginy tetičky (250.); — baron ... byl i správcem nevelkého Olgina jmění (254.) atd. — Stejně píše Antal Stašek ve svém románě »Na rozhraní«. J. K.

»PŘICHÁZETI«.

Sloveso toto ve smyslu německého »vorkommen« oblíbili si zvláště naši přírodozpytci, píšíce, že ta neb ona rostlina tam neb onde »přichází«. Nepsali by za-

jisté tak, kdyby uvažovali, že obyčejně přicházívá něco, co se může pohybovati, choditi. Slovo to lze velmi pěkně a rozmanitě nahrazovati vazbami jinými, na př.: Bylina ta a ta se vyskytuje, vyskýtá se, naskýtá se, roste (hojně nebo porůznu), pokrývá půdu, objevuje se, lze ji pozorovati nebo viděti atd. Tím sloh nabývá větší jadrnosti a pestrosti. Gn.

»JEDEN.«

Onehdy čtli jsme větu: Wilson mluvil s jedním redaktorem jednoho anglického časopisu. Jedním a jednoho je tu zbytečné. Rovněž tak ve větě: X. byl jeden z nejvýtečnějších herců. A tak i jinde: vlivem němčiny tam, kde se v ní klade »Einer« nebo »man«, slovo »jeden« napořád zcela nečesky straší v obyčejné mluvě i v písmě. Na př.: To by »jeden« neřekl, místo: Nikdo, nebo člověk, nebo: Kdo by to řekl? »Jeden« by myslil, .. místo: člověk by se domníval, zdálo by se. Čert by »jednoho« vzal, místo: Čert by člověka vzal. Za peníze »jeden« všecko dostane, místo: Člověk..., nebo: za peníze všecko se dostane atd. Gn.

»K CAROVĚ ODSTOUPENÍ«.

Tato chyba se poslední dobou neobyčejně šíří, zejména v tisku denním. Čtli jsme články »K Shakespearově jubileu«; divíme se »spisovatelově talentu«, a také ve škole slyšíme o vzpomínkách, které se připínají »ke Karlově mostu«. Jde tu o matení 3. pádu muž. a středního rodu přisvojovacích jmen přídavných bratrovu s 6. pádem bratrově a tedy o ochuzování deklinace. K matení tomu svádí snad snaha po rozmanitosti koncovek (ke Karlově mostu), více snad stejné tvary 3. a 6. pádu v jednot. čísle rodu ženského (k Vítkově hoře — na Vítkově hoře), a také asi stejné tvary týchž pádů u některých podstatných jmen mužských (k Písku — v Písku). Klamným přikloněním k těmto dvojicím se snadno zastře povědomí o správném rozlišování pádových kategorií; a tím se děje, že takové chyby nalézáme, ovšem jen ojediněle, i u spisovatelů jinak jazykem přesných. Tak čteme ve stati Otakara Hostinského »O nynějším stavu a směru české hudby« (Květy 1880, 2. polol., str. 294): »Nevíme věru, čemu se máme více diviti, zdali Dvořákově vzácnému talentu nebo jeho plodnosti« ... Pisatel zde při psaní příd. jména patrně myslil již na ženský rod »plodnosti«, a tak mu vyklouzla chyba. Ba i ve Sborníku filologickém, vydávaném III. třídou České Akademie (roč. II. 1911, str. 40), našli jsme nadpis článku: »Poměr Protichůdců k Máchově Máji«. Podobné omyly lze doložiti již ze starých památek. Tak Gebauer (Histor. mluv., Skloňování str. 264) cituje: »k Augustowie pozvání« z Kořečkova Nového Zákona (r. 1425), »Ježíš odpověděl otcovi dyewczynye« z evangeliáře Olomouckého (r. 1421) a »k držení Indynie« z bible Olomoucké (roku 1417). Ale takové případy jsou naprosto řídké, jsou to zřejmá nedopatření a nelze jimi obhájiti příkladů shora vytčených. Na ochranu před chybami tohoto rázu lze si pamatovati pomůcku: přídavné přisvojovací může míti koncovku -ově v 3. pádě jednotném jen tehdy, může-li ji míti také příslušné sousední jméno podstatné. W.

KTERAK SKLOŇUJEME SLOVO DUCH?

Zarazily nás dvě věty dvou dobrých našich spisovatelů: »Že chtěl míti v renaissančním slohu stavěné sokolovny, nemůže překvapit nikoho, kdo má na paměti renaissanční, anebo ještě lépe antický duch Tyršova Sokolstva«. A druhá věta: »... ale jinak si postavu autora Síti víry nesestrojíme, nežli z důvodných dohadů, majících původ spíše v pronikání v duch jeho vlastní i jeho následovníků«. Obě tyto věty znějí nečesky a urážejí český cit. Copak slovo duch — nikoliv ve smyslu dech, nýbrž ve smyslu »životní duch = to co nás oživuje, ... bytost s tělem sloučená, rozumná duše, ... to co zahřívá úmysl« (jak vysvětluje Slovník Jungmannův) — copak je skloňujeme jako puch? Copak duch jest nám neživotný? Duch, který

oživuje? Ovšem, kdysi tak naši staří říkali, jak pouhé nahlédnutí do Gebauerova Slovníku staročeského poučí; ale bible bratrská má již ve 4. pádě d u c h a; na př. proti žaltáři Klementinskému (1. pol. XIV. stol.): »jenž otnášie duch knieżat« a proti žaltáři Wittenberskému (2. třetina XIV. stol.): »jenž otjímá duch knieżeti« bible bratrská má: »odjímá d u c h a knížatům«. A od té doby tak mluvíme. Skloňuje-li dnes někdo slovo duch neživotně, buď necítí již dobře česky, anebo provádí zbytečný starožitnický vrtoch. T.

»BĚHOUN«.

Úzký, podélný pruh plátěný, který při prostírání dáváme na ubrus, nazývá se u nás »běhoun« nebo »stoloběžník« podle německého »Tischläufer«. Na uherském Slovensku mu případně říkají n á s t o l n í k. Bylo by záhodno, aby se pěkný tento výraz ujal. Učitelky mohly by při ručních pracích i jindy mládež soustavně upozorňovati na správné názvosloví. A. G.

DIVOKÉ KVĚTY Z NOVINÁŘSKÝCH LUHŮ.

Nová slova v češtině. Kterési noviny brněnské měly tento insert: Který pán neb dáma jemně cítící by dopisovali dívce z Čech? Zn. Umělecké p l a u d e r i e (533 do admin. listu). Plauderie je zřejmě německé Plauderei (= zábavný hovor), ale milá dívka to slovo pokládala asi za francouzské. Než ani administrace českého listu by neměla propouštěti takového hyždění jazyka. Jinde jsme čtli: Věc ta může přivoditi za sebou z n e b e z p e č e n í zdraví m. m ů ž e o h r o z i t i z d r a v í. Znebezpečení jest patrně otrocký překlad německého Gefährdung, za nějž by se měl p. doktor zastyděti.

»V Lido-Bio předvádí se tento týden š l á g r s Bedřichem Zelnikem v hlavní úloze: Na kovadlině štěstí. V tomto filmu obdivovati lze herecké výkony Zelnikovy.« Ať tedy žije německý šlágr a nesklonné slovo bio! Kdo by říkal: jdu do bia, byl jsem v biu na veleúspěšném, výborném kuse, mluvil by špatně. A k tomu ta hrubá chyba: obdivovati výkony m. p o d i v o v a t i s e výkonům!

Vzpomínce na tyto děje biblické platí svátek (Květné neděle) m. v ě n o v á n b y l. Dosud se platilo jen penězi.

Také nevidíme žádnou z intendancí Nár. divadla zakázaných her m. n e v i d í m e ž á d n é z h e r, z a k á z a n ý c h . . .

Očekává se bezprostřední svolání zasedání sněmu (m. očekává se, ž e s n ě m c o n e v i d ě t b u d e s v o l á n k z a s e d á n í).

Lékaře na Král. Vinohradech bydlící upozorňuje městský úřad, že nejsou vyjmuti od dostavení se k domobranecké přehlídce (m. ž e n e j s o u v y ň a t i z p o v i n n o s t i d o s t a v i t i s e . . .).

Sotva uplynulé zimě věnuje rozšířený časopis pražský tyto vzpomínky: Na sníh tak bohatou zimu jako letošní jsme neměli od r. 1894—96 (m. n e m ě l i j s m e z i m y t a k b o h a t é s n ě h e m, j a k o b y l a l e t o š n í, od r. 1914). Letošní zima nechce vzíti žádný konec. Zač ten některý konec má vzíti? Snad se chtělo říci, že n e m á k o n c e! Led byl tak silný, že nebylo nebezpečí proboření se (m. probořiti se).

Pisatel věty: Ani keříčku v celé německé říši nemá zůstati nevyhlazeno, jistě myslil, že jej pochválíme za ten genitiv po záporu. Ale tu není možna vazba neosobná; i nutno říci: ni keříček nemá zůstati nevyhlazen.

»Na všech frontách žádná změna.« Že to pisatel necítí, jak barbarsky překládá! Cožpak je to tak nesnadné říci: N a ž á d n é f r o n t ě n e n í z m ě n y. Nebo: V š e c k y f r o n t y b e z e z m ě n y? — Boje prý nabývají velice těžký charakter. A čeština též! Co je to těžký charakter vůbec? Správně: n a b ý v a j í v á ž n é h o r á z u.

Ze života školského čteme v kterémsi článku tuto povedenou výtku: Mnohý učitel

zkoušeje požaduje věci, které nalezl v brožuře, p ř e d z k o u š e n í m v r u c e m a j í c í.

Aby si divadlo nenaříkalo, uvádíme také z oboru jeho dvě perličky: Na hlase p. Mařákově byla cítiti únava (m. b y l o z n a m e n a t i ú n a v u). — Jeho touha uplatnění se v činohře měla by býti respektována. Ale správná mluva též! Ta by chtěla, aby bylo dbáno jeho t o u h y, u p l a t n i t i s e.

P. farář Zuman ze Sangerberku u Mar. Lázní nás upozorňuje na tento insert: K co možná brzkému nastoupení přijme se pokud možno svobodný zahradník, spolehlivý. Právem nazývá tuto češtinu krkolomnou. Ale je tu také nebezpečný požadavek, že ten zahradník má býti spolehlivý, jen pokud možno; rovněž se přijme, jen pokud možno. Správně česky by zněl insert: Přijme se spolehlivý zahradník, co možná svobodný. Žádoucno jest, aby mohl záhy nastoupiti, nebo krátce: brzké nastoupení žádoucno, nebo: má ihned nastoupiti.

Čtenář nám vystřihuje z deníku (dne 7. dubna 1917), jenž se jinak okázale hlásí k snahám očistným: »Utvoření armády z á l e ž í o d státní rady« . . . »Budoucnost Evropy ve velké míře z á l e ž í o d toho, co se po válce stane z Polska«. Posud jsme čítali: od něčeho z á v i s e t i (místo správnějšího: záviseti n a n ě č e m); »záležeti« o d něčeho je tedy n o v é »obohacení« našich vazeb.

Pěkný nápis bylo lze čísti mimo noviny na jednom obchodě v Jungmannově třídě: Pro vyprodanost pytle se neprodávají. Podle toho by si mohly také hospody dáti nápisy: Pro vyprodanost pivo se neprodává. Ubohá češtino!

Ve zprávě o poselství k J. V., žádajícím za zřízení university v Salcpurku, dočtli jsme se také, že »Jeho Veličenstvo ujistil deputaci poznovu Svým zvláštním h o l d e m a milostí zeměpána«. Kdo čteš, rozuměj, že v něm. předloze bylo »Huld und Gnade«.

Vůbec se v novinách dočítáme přepodivných věcí. V překladě srbské humoresky na př. soudce »vzal velké kancelářské nůžky a o ř e z a l si čtyři nehty«. Potom snad vzal nůž a o s t ř í h a l s i — tužku?

ZBYTEČNÉ NOVOTY.

V č. 80. »Nár. Listů« uveřejnil Josef Holeček »Poznámky o českém jazyku«, jež s radostí četl každý přítel naší jazykové očisty. K jedné věci, o níž vykládal, bude se i nám vraceti stále: je to »šeredné a neohrabané novotaření«, které slepému napodobení německého způsobu mluvení věrně pomáhá kaziti čistotu našeho jazyka, tak bohatého a svého v dobách minulých i ve dnešní mluvě lidové. V každém jazyce vznikne časem slovo nebývalé, často zbytečné a šeredné, buď chvilkovým nedopatřením aneb i úmyslným žertem; ale záhy opět zapadne. U nás nalézá půdu připravenu jednak neobyčejnou nedbalostí a často i mluvnickou nevědomostí lidí, kteří se přece počítávají k vrstvám »intelligentním«, jednak směšnou snahou ozdobovati své věty slovy, jichž neslýchati z úst prostého lidu. Smějeme se, vidíme-li v humoristických časopisech divocha, jak se okrašluje cáry nepochopené nádhery »panského« kroje; smějeme se venkovanu, který svůj počtivý šat znešvařuje kusy, jimiž se chce přiblížiti městskému hejsku; ale říká-li kdo žertem na př. v y t m a v i t místo v y s v ě t l i t i, utvoří-li mluvnický nedouk místo staré, poctivé o b r a n y ohavnost, jako je o b h a j o b a, kdekomu se zdá, že musí o překot svůj slovník obohacovati těmito krásami, aby se neopozdil za ostatními. Že tím pomáhá ničiti nejdražší památku po svých otcích, nedbá a obyčejně ani neví.

Odhodlali jsme se takovým zbytečným novotám vyhraditi v »Naší Řeči« zvláštní místo a prosíme, aby přátelé našich snah pomáhali nám je vyplňovati.

Na začátek klademe několik dokladů, jež nám poslal dvor. rada Jaroslav Goll.

DŮSLEDEK. Teď máme již skoro všude a vždycky důsledek. Nastudím-li se, následek je rýma; ale pomalu i to bude důsledek! Když nejím, bude důsledek hlad, když nepiji, žízeň, když se narazím, modřina, když se nemyji, špína. Ovšem že »důsledek« patří do vyššího slohu. Slova důsledný, důslednost byla utvořena počátkem minulého století, aby po česku vystihovala pojem cizích slov konsekventní, konsekventnost; důsledek je slovo z logického názvosloví, označuje se jím soud zakládající se na předchozím soudě jiném: proč vnášíme tato slova na místa, kde odedávna máme zřetelná a dobrá slova jiná?

VŮČI je vlastně »v očí«, »do očí«. Naši předkové podle toho říkali v ůči jen tam, kde byla řeč o živých osobách; na př. se říkalo vůči pohlédnouti, někomu říci vůči (anebo vůči někomu) pravdu; ve smyslu přeneseném na př. táhnouti vůči nepříteli atp. Ale nyní se říká a píše vůči o všem možném (skoro jen ne o živých osobách), kde jazyk starý i dnešní lidový vystačí předložkou proti nebo k. Nedávno na př. jsme čtli, že »vývoz českého uhlí do Německa stoupl o více než 10 milionů metr. centů vůči předlonsku«; denně slýcháme a čítáme, že »vůči takovému bezpráví« bychom se měli ozvati, že »vůči těm slovům« lze říci atd.

OPROTI. V ůči aspoň je skutečné slovo, třebas ho dnes, jen abychom mluvili »pěkněji«, užíváme proti jeho původu, proti skutečnému jazyku starému i lidovému nesmyslně. Ale oproti není nic, nikdy se v dobách dřívějších tak nepsávalo ani nemluvilo, nikde slovo to v lidu samém nežije — našim spisovatelům však a lidem, kteří rádi mluví »vysokou« češtinou, nesmírně se v něm zalíbilo. Nikdo by dnes ještě neřekl (ale snad se i toho dočkáme), že na ochranu oproti dešti nosíme deštník; ale zní nám tuze krásně, řekne-li kdo na př.: »oproti vašemu programu stojí náš program«. V překladě známého anglického románu lze nalézti toto opravdu jen papírové slovo skoro na každé stránce. Kdo je vymyslil? A proč?

NEZMĚRNÝ je slovo podobného rázu. Nikdo by neřekl »mám nezměrný hlad«, od jakživa se u nás říkalo i psalo »nesmírný«; ale na př. v pohřebním oznámení musí býti »s nezměrným žalem« ... Ovšem: zní to vznešeně, protože v skutečném životě tak nikdo nemluví. A pak každý hned vidí, že je to totéž, co něm. »unermesslich«.

*

NA PAMĚŤ FRANTIŠKA VYMAZALA.

Čím je člověk starší, tím méně má kdy.

Co je Napoleon proti vynálezci kolovratu?

Kdo vylíčí spousty českého jambu?

Knihy je snáze psát, než jim rozumět.

Nejlepší učitel a ledajaký mají stejný plat.

Umění číst je veliké umění.

Kdyby každá nová kniha musila být lepší než její předchůdkyně, bylo by brzy po literatuře.

Volá po akademickém vzdělání a neučí se pravopisu.

U některé ženy je nejlepší to, co má na sobě.

Nejlacinější ctnost je střídmost.

Literatura je jenom to, co se skutečně čte.

Smrt není strašná; jenom naše myšlenky o ní nás straší.

O některých schůzích se může říci: Vůl kázal dobytku.

Ševce, který zmrzačil nohy na sta lidem, nepostaví nikdo na pranýř.

Která žena by si nezoufala, kdyby ji příroda vystrojila tak, jak ji strojí móda.

Je trojí česká prósa: 1. učená, 2. prostonárodní a 3. neučená a sprostonárodní zároveň.

Někteří mladší učitelé křičí po akademickém vzdělání. Ale pokud byli na průpravně, neučili se ničemu.

Kolik novinářů překládá denně z německých novin věci, jimž nerozumějí!

Alexandr Veliký říká celý svět; Aristoteles Veliký neříká nikdo. A co má svět z Alexandra?

Kdo tě naučil pochybovat, naučil tě dost.

Kdyby ve školách srovnávali některý špatný překlad český s originálem a ukázali, jak se mělo překládat, měli by z toho žáci mnohem více, než ze všech grammatik dohromady.

Velmi zábavný a poučný slovník by se dal sestaviti z chyb našich překladačů.

Kdo mluví, jak mluví všichni — ten nemá slohu.

Literární dotazovna by nám uspořila mnoho peněz a času.

Sedlák nechodí na procházku.

Chceš-li dobře posoudit spisovatele, ptej se: Kdyby ho nebylo, scházelo by něco literatuře?

Žádná slohověda nevykládá slohu novinářského.

Marnost nad marnosti, řekl Šalomoun, ale až bylo po tom.

O tchyních slyšíme všelico, o tchánech nic.

Ti, kdo vědí nejméně, musejí často psát nejvíce.

Poláka jsem neslyšel jinak mluvit než spisovnou polštinou, Čecha velmi zřídka (»todle«, »že jó« slyšet co chvíle).

Všecko chce u nás umírat za řeč otců, a Gebauerovu mluvnici nechtěl vydat nikdo.

Moderní verš se skládá ze slov a z ležatých čárek.

Chceš lidem imponovat? Kup si perlové knoflíky.

Jak jiná by byla literatura, kdyby psali jenom ti, »kdo nám mají něco říci«.

Čecha poznáš nejsnáze — po špatné češtině.

Z malých knih se naučíš více než z velkých.

Kdybys uměl jenom jednu báseň deklamovat tak, jak nikdo jiný, budeš slavný.

Rozumný člověk se učí od každého.

Zdá se, čím méně se budeme učit německy, tím více bude přibývat germanismů.

Recept překladačům: 1. Slovníku nepotřebuješ. 2. Dělej co nejvíce řádků. 3. Na řádek možná-li slovo až tři slova. 4. Dělej mnoho ležatých čárek. 5. Přilepuj dialogy jako je tento: Dobrá (řádek). Tak je (řádek). Hotovo (řádek). Sláva (řádek).

Kdo nemá co říci, nemá slohu.

Čin je mužského rodu, řeč ženského.

Šťastný člověk, kdo našel dobrou společnost!

Který brusič vypočítá všechny germanismy v češtině?

Rozumní lidé mají nejméně přívrženců.

Vybrali jsme zde na památku několik výroků ze druhé a třetí »hromádky« Zrnek, které nákladem Píšovým v Brně r. 1899 a 1901 vydal František Vymazal. Nenadáli jsme se, otiskujíce dotazy jeho v čísle 2. »Naší Řeči«, že to bude Vymazalův příspěvek první a poslední: život starce, neduživého sic, ale v 76. roce věku vždy ještě bystrého a neúmorně činného, náhle zničila kola vozu brněnské dráhy pouliční. Osobních styků nevyhledával podivínský muž — ale z knížek jeho »snadno a rychle« (a dodejme: správně a dobře) takřka všem jazykům evropským se učili tisíce našich čtenářů. Vymazal byl vlastně mluvnický samouk a zakládal si na tom (»Nejlepšími učiteli bývají samouci«, čteme na konci třetí hromádky »Zrnek«); ale pronikavě a nabádavě přemýšlel nejen o češtině jako výborný její znatel a milovník, nýbrž také o vědění a o životě vůbec, a úsečné výroky jeho mnohdy jdou »do krve«. Aforismus: »Pamatuj, když tě zítra zahrabou, žes nikdy nebyl«, Františka Vymazala jistě se netýká; o sobě bezděky napsal něco jiného: »Lidé obyčejní žijí do smrti, lepší lidé teprve poní«.

HOVORNA.

UŽÍVEJME SPRÁVNĚ PŘÍDAVNÝCH JMEN PŘIVLASTŇOVACÍCH!

Slovanština a tedy i čeština se vyznačuje zvláštností tou, že příponami -ovo a -ino tvoří ze jmen bytostí živoucích, u nás zejména osob, přídavná jména přisvojovací, jichž se však v dnešní mluvě spisovné neužívá vždy správně. Chybuje se proti náležitým koncovkám pádovým (a tu pomůže zopakovati si vzory mluvnické otcův a matčin), chybuje se však také v novinách, v belletrii a dokonce i ve spisech vědeckých, na př. filosofických, proti duchu jazyka tím, že ona přídavná jména kladou ani ne tak řidčeji (srv. však pověstný Vlasty m. Vlastin skon), jako spíše častěji, než by měli, přivlastňujíce jimi také při osobách a bytostech ne určitých, jednotlivě vymezených, nýbrž při názvech takových míněných povšechně, ve smyslu obecném jakožto označení druhu. Místo dalších výkladů objasní snad nejlépe pravidla příslušná tato krátká časová stať.

Rozmluva muže a ženy (obou dohromady).

Muž a žena (určitý muž, jménem na př. Dlabač, a určitá žena, tedy Dlabačka) spolu rozmlouvali. On pravil: Úkolem muže (muže vůbec, všech mužů) ve válce jest bojovati, úkolem ženy (ženy vůbec) vésti a udržovati domácnost s dětmi. Slova mužova (Dlabačova, tedy určitého muže) učinila dojem na mysl ženinu (Dlabaččinu); znalať muže jako opravdového vyznavače Kristova (že vyznává Krista, jest vyznavačem jeho = genitiv předmětný), ctitele Mariina (opět místo gen. předmětného), obdivovatele Husova (též tak). Věděla, že není nenávistníkem ženy (vůbec) a tedy ve své rodině nikterak nepřítelem ženiným (Dlabaččiným), že přeje pravdy každému muži a ženě, pomocnici muže (vůbec, ale také mužově, totiž pomocnici jednoho každého muže zvlášť). Zařídila se podle slov mužových (Dlabačových) i plnila úkol ženy ba z části též muže za války. Lid velebil rozvahu mužovu (Dlabačovu, ale

též muže), jejž dobře znali, i oddanost ženinu (Dlabaččinu, ale též ženy), kteráž vyšla z nich. Snaha člověka (ne člověkova!) má se nésti ke zlepšení údělu jak muže tak ženy; náš muž zlepšoval osud ženin (Dlabaččin) a ona zase ulehčovala úkol mužův (Dlabačův). J. Janko.

ČASOVÝ NÁVRH.

Máme mnoho spisovatelů, nadaných, vzdělaných a pilných, jimž dokonalé znalosti mateřštiny se nedostává. Proč se jim té znalosti nedostalo a proč si jí posud neosvojili, o tom zde uvažovati nemíním. Jsem však jist, že nejeden z nich vadu tu, často nezaviněnou, nese těžce a že by uvítal vhodný prostředek, který by ho nedostatku toho zbavil.

Proto přímo navrhuji, aby spolek »Máj« nákladem svým zřídil zvláštní ústav, jenž by rukopisy opravoval po stránce jazykové (třeba pro členy spolku zdarma a pro nečleny za mírný poplatek), tak že by nakladatelé dostávali spisy řečí bezvadné. Nepochybuji, že spolku »Máji« by se podařilo zavázati všechny nakladatele, aby přijímali jen práce takto opravené, a že vedle belletristů by si skladatelé děl vědeckých rádi dávali opravovati práce své po stránce vnější. A co se týče nových vydání prací jednou již vyšlých, budiž upuštěno od veškeré nepravé ostýchavosti a také tyto práce buďte opraveny, což se ostatně poslední dobou v několika případech již stalo s nemalým prospěchem.

Tím by se dosáhlo účinku dvojího. Předně by se na knižní trh dostávaly jen věci psané mateřštinou správnou, takže by čtenáři si neosvojovali chyb, čtouce neustále řeč venkoncem dokonalou, a za druhé by sami spisovatelé svým chybám odvykali, jichž by se pak zajisté vyskytovalo čím dál méně. K. Š.

KAZ.

Horlivý čtenář časopisů našich a ctitel dobré češtiny nám píše:

»Všímáte-li si kormutlivého zjevu, kterak i přední spisovatelé naši často kazí řeč po stránce tvaroslovné? Okázale vítali a vítají snahy očistné, horlivě se zabývají otázkou národnostní, pečlivě se starají o náš rozvoj společenský, sledují a rozbírají literaturu, řeší záhady vědecké, dokonce záhady jazykozpytné, slovem: kráčejí v čele naší osvěty národní — a přece jejich duchaplné, švitorné rozmluvy a lesklé, úsečné věty a větičky se hemží chybami naprosto nepřípustnými.

Vypisuji namátkou: »Nevraží na sebe generace! Jsou si tak blízké a přece tak cizí... Nerozumějí si. Snad si ani nes mí rozumět«. Opravdu? Nes mí?

»A všichni že tak smýšlí a spolu za jedno pracují!« Opravdu? Všichni smýšlí?

»Nevědí nic o starostech. Nerozumí. Ani nes mí rozumět.« Opravdu? Nevědí, nerozumí, nes mí?

Co to znamená? Spisovatel český z předních, jenž vydal svazky knih a každou neděli poučuje a baví tisíce našich čtenářů — a neumí správně česky časovat?«

Zatím příteli svému odpovídáme, že je to kaz, v jiném národě a jiné literatuře nevídaný, a že si ho budeme všímati pečlivě a důsledně, nelekajíce se ani pranýře osobního. Jiné cesty pohříchu není!

LISTÁRNA REDAKCE.

Panu inž. M. P., polní pošta č. 298. Jména Petrů, Janků, Jírů a p. mohou býti pokládána buď za 2. pád množ. čísla (jako Novákovic, Sladkých), anebo (to zvláště pro jazyk starší) za přivlastňovací příd. jména s odsutým -v. Kde se cítí jména ta za gen., jsou ovšem nesklonná (jako Novákovic); pokud se cítila za jména přivl., bývala (v starším jazyce) sklonná (podle vzoru bratrův). Po odsutí koncového -ů mizelo vědomí, že tvary Petrů a p. jsou jména přídavná; svědectvím toho jest okolnost, že tvarů těch se pak užívá bez rozdílu rodu, na př. Marie Bartošů (m. Bartošova). Od té doby (XVI. stol.) jména Petrů, Janků a p. se pokládají za jména substantivní jako jména vlastní jiná (Petr, Novák a p.), a poněvadž podle zakončení 1. pádu nelze jich přiřaditi k žádnému z našich vzorů substantivních, zůstávají ve všech pádech neskloněna (jako Nechojdomů a p.). Obnovovati u těchto jmen bývalé, z vědomí vyšlé skloňování přídavných jmen přivlastňovacích, bylo by umělé a strojené; kde v jazyce živém potřeba skloňování proráží přece, nejeví se jako návrat k zapomenutému skloňování Jan Petrů, Jana Petrova, nýbrž jako skloňování, jež nemá zřetele na zvláštní zakončení pádu 1.; skloňuje se pak Jan Petrů, Jana Petra atd., jako by 1. pád zněl Petr, nikoli Petrů. V jazyce spisovném jest však pro žádoucí zřetelnost dávati přednost raději tvarům neskloňovaným, Jan Petrů, Jana Petrů, v rodě ženském bývá pak tvar Marie Petrová (ke jménům Petr i Petrů). Poučení o té věci podávají: Pravidla českého pravopisu v úvodu § 35, 14; Gebauer-Ertl, Mluvnice česká I, §§ 151, 7 a 340, Gebauer, Hist. mluvnice III, 1 § 244, 4.

Panu J. Str. v Holeš. Ukazujete na to, že Sv. Čech (v básni »V pitevně«) užívá slova leb v mužském rodě a J. V. Sládek v ženském. Obé je správné: leb jest rodu dvojího. — Ostatního užijeme jinde.

P. dr. P. v Br. Splňujeme milerádi Vaši žádost a přibíjíme tu veřejně, že český professor vysokoškolský v kritice spisů německého právníka velmi jest citliv k mluvnickým a slohovým chybám jeho v němčině, ale sám že píše v článku Vám zaslaném: před a po Haagských konferencích (m. před haagskými konferencemi a po nich), vojenská břímě (m. břemena), s nepřátelskými lodi (m. loďmi), dluhující obnos (m. dlužný peníz, dlužná částka), v šikovné politice přátelů(!) pokroku atd. To jest opravdu úkaz kormutlivý. A nechce-li ten pán dovoliti, aby se mu takové hrubé chyby opravily, poněvadž prý by to byl smutný úděl redaktora, aby opravoval grammatické chyby a tu že by i sazeč mohl redigovati, pak jest to opravdu necitelnost k češtině, která sahá až na úplnou otupělost a slepotu. Právem se ptáte: Co si o takovém učiteli mysli jeho posluchači? Jak mají míti k němu úctu? Konec konců však nemá přednášeti, kdo není mocen řeči, kterou přednášeti míní, dokud se jí nenaučí. — Slovo »nastrojení« přece jen nevystihuje významu »machy«. Slovo macha má vždy příchuť úhonnou.

Panu F. V., t. č. v poli. Příjmení Wimmer je slovo německé a znamená vlastně »vinař« (ze zastaralého slovesa windemen, wimmen, »sbírati víno«, což zase pochází z lat. vindemiare).

Paní S. K. v B. Mašlovati je poctivé slovo české; základ jeho je v zaniklém slovese másliti (»potírati máslem«), k němuž se utvořilo mašlovati, jako k mysliti přemyšlovati, k bývalému krásliti okrašlovati.

★

»Naše Řeč« se z usnesení III. třídy České Akademie spravuje pravopisem úředních »Pravidel z r. 1904.

Číslo 5. vyšlo dne 1. května 1917. **Z redakce odpovídá dr. Jaroslav Vlček**

Tiskla firma: Th. Venta, společnost s r. o. v Praze-I., v ul. Bílkově č. 17.